

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Жанна Колоїз

Протокол № _____

« ____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2023 р.

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЗИ
ІРЕН РОЗДОБУДЬКО ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
ЛЕКСИКОЛОГІЇ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Кваліфікаційна робота студента групи
УПФм-22 другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіти
(Українська мова і література),
додаткової спеціальності – 053 Психологія
Абасова Акіма Акіфовича

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Березовська-Савчук Н. А.**

Оцінка:
Національна шкала

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (ім'я та прізвище)

Члени ЕК _____

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Абасов А. А. Використання лексичних особливостей прози Ірен Роздобудько під час вивчення лексикології в профільній школі : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2023. 72 с.

У магістерській праці досліджено лексико-стилістичні особливості прози Ірен Роздобудько в контексті її використання для підвищення ефективності вивчення лексикології в профільній школі; виявлено та проаналізовано специфічні лексико-стилістичні прийоми, що характеризують творчий стиль авторки.

У роботі проаналізовано чинні навчальні програми для профільної освіти та підручники з української мови з метою визначення можливостей і необхідності впровадження вивчених лексико-стилістичних прийомів у навчальний процес.

На основі отриманих результатів розроблено систему вправ, спрямованих на покращення навичок використання лексичних засобів учнями профільних шкіл, що сприятиме більш ефективному вивченню лексикології та поглибленому розумінню художніх творів Ірен Роздобудько.

Ключові слова: лексико-стилістичні особливості, художній текст, індивідуальний стиль, мовностилістичний аналіз, програма, підручник, профільна школа, лексико-стилістичні уміння і навички.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ	8
1.1. Теоретичні основи лексичного аналізу художніх творів.....	8
1.2. Слово в художньому тексті	11
1.3. Художні виражальні засоби лексичного рівня.....	13
Висновки до першого розділу.....	19
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО	20
2.1. Різновиди епітетів у прозі Ірен Роздобудько.....	21
2.2. Метафори у творчості Ірен Роздобудько.....	25
2.3. Стилiстично маркована лексика творiв Ірен Роздобудько...	29
2.4. Використання порiвнянь у прозі Ірен Роздобудько.....	33
Висновки до другого розділу.....	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	41
3.1. Аналіз чинних програм і підручників у контексті досліджуваної проблеми.....	41
3.2. Система роботи з формування лексико-стилістичних умінь і навичок учнів профільної школи	52
Висновки до третього розділу.....	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

У сучасному мовознавстві значна увага приділяється мові художніх творів. Такий інтерес пояснюється насамперед тісним взаємозв'язком мови творів художньої літератури та національної літературної мови, адже своєю спадщиною письменники роблять вагомий внесок у розвиток національної літературної мови. У сучасних лінгвістичних дослідженнях (Г. Гайдученко, Т. Гуцуляк, О. Садовнікова) по-новому осмислюють підходи до вивчення мови літературної спадщини письменників, що суттєво відрізняється від традиційних старих підходів, а саме: інтердисциплінарністю, контекстуальним аналізом, когнітивним аналізом, гендерним аналізом, діахронічним аналізом, критичним аналізом та цифровими технологіями. Сучасні підходи враховують більш широкий контекст і використовують нові методи й інструменти дослідження, щоб краще розуміти мовні особливості та вплив літературних творів на суспільство, вивчають мову літературних творів письменників з урахуванням особливостей та принципів синтезу різноманітних лексичних засобів. Літературна спадщина взаємопов'язана розвитком та історією української мови, тому визначаємо основні напрями формування й становлення лексичних одиниць мови, а саме: в

- аналіз історичного розвитку лексики (як змінювалися та розвивалися лексичні одиниці протягом різних історичних періодів);
- вплив культурних і соціальних факторів (як культурні, соціальні та політичні події впливали на формування лексичного складу);
- механізми запозичення та адаптації слів (які мови та культури вплинули на мову через запозичення та як ці слова адаптувалися);
- роль технологій та наукового прогресу (як розвиток технологій і наукових галузей впливає на формування нових термінів і понять);
- лексика у сучасному мовленні (дослідження актуальних лексичних тенденцій та їх використання в сучасному мовленні);

– мовна політика та регулювання лексичного складу (вивчення впливу мовної політики на формування та нормування лексичної системи).

Вивчення лексикології в шкільному курсі української мови досліджували З. Бакум, Н. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман, О. Кучерук, В.Новосьолова, М. Пентиліук, О. Семенов та ін.

Актуальність роботи зумовлена тим, що твори Ірен Роздобудько не досліджувалися з боку ґрунтовного мовностилістичного аналізу та потребують уваги, оскільки представляють різноманітний матеріал, багатий лексичними одиницями. Розкриття лексичних особливостей її прозових творів дає змогу детальніше ознайомити учнів профільної школи з неповторністю та різноманітністю літературної мови. Аналіз лексичних особливостей прози Ірен Роздобудько сприятиме більш глибокому розумінню й аналізу художніх творів. Вивчення лексикології в профільній школі надає можливість учням удосконалити свої комунікативні навички та розширити словниковий запас.

Мета наукової праці – з'ясування лексико-стилістичних особливостей прози Ірен Роздобудько; створення системи роботи з формування лексико-стилістичних умінь і навичок учнів профільної школи засобами художніх текстів Ірен Роздобудько.

Для досягнення поставленої мети розв'язували такі **завдання**:

1) проаналізувати психолого-педагогічну, лінгвістичну та лінгводидактичну літературу з теми дослідження;

2) з'ясувати суть поняття «лексичні особливості», його диференційні ознаки;

3) установити принципи диференціації лексичних одиниць;

4) виявити лексичні особливості прози Ірен Роздобудько;

5) проаналізувати чинні програми і підручники для профільної освіти у проекції вивчення лексичних особливостей;

6) розробити систему роботи, спрямовану на формування лексико-стилістичних умінь і навичок учнів профільної школи.

Об'єктом дослідження є процес навчання лексикології в профільній школі.

Предмет дослідження – методика формування лексико-стилістичних умінь і навичок засобами прози Ірен Роздобудько під час навчання лексикології в профільній школі.

Джерельною базою послужили прозові твори Ірен Роздобудько «Гудзик», «Гудзик 2», «Арсен», «Якби», «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю», «Одного разу...», «ЛСД. Ліцей слухняних дружин», «Прилетіла ластівочка», «Про себе, Юлю, батька та кульчик у вусі», «Що може пензлик?», «Останній діамант міледі», «Зів'ялі квітки викидають», «Мандрівки без сенсу і моралі».

Картотека, укладена на основі досліджуваних художніх текстів, нараховує 400 лінгвоодиниць, дібраних методом суцільної вибірки.

Серед **методів**, що використовувалися в дослідницькому процесі, виокремимо загальнонауковий аналіз, метод суцільної вибірки й опису, метод лексико-стилістичного аналізу, метод спостереження над мовними фактами (класифікація й систематизація); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); метод індукції (для конкретизації загальних висновків), теоретичний метод (вивчення, аналіз та узагальнення педагогічної, лінгвістичної, психолого-педагогічної і методичної літератури); емпіричні (аналіз програм і підручників профільної школи).

Наукова новизна полягає в тому, що в магістерській роботі проведено комплексний аналіз лексики прози Ірен Роздобудько. Запропонована система роботи уможливорює ефективне використання лексичних особливостей прози Ірен Роздобудько в процесі вивчення лексикології в профільній школі; сприяє глибшому розумінню лексичної системи та збагаченню словникового запасу учнів.

Теоретичне значення: висновки й узагальнення, здобуті під час аналізу фактичного матеріалу, поглиблюють сучасні знання про лексичну систему мови. У роботі проаналізовано лексичні особливості прозових творів письменниці та виявлено конкретні прийоми використання лексики. Це дає

змогу розширити теоретичні знання в галузі лексикології та методики її навчання у профільній школі.

Практичне значення: матеріали магістерської роботи можуть бути використанні на уроках української мови в профільній школі під час вивчення лексикології.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, супроводжуваних висновками, загальних висновків, списку використаної літератури (позицій), списку використаних джерел (позицій). Загальний обсяг курсової роботи – 72 сторінки, із яких 57 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ

1.1. Теоретичні основи лексичного аналізу художніх творів

Досліджуючи мовностилістичні особливості художніх творів, необхідно насамперед визначити лексичний стиль автора, адже вживання письменником певної сукупності мовних одиниць багато в чому залежить від загальностилістових тенденцій.

За визначенням С. Єрмоленко, сучасна лінгвостилістика активно оперує поняттям мовної особистості, досліджує лексичні одиниці творчості письменників, аналізує їхній внесок у розвиток української літературної мови, вивчає, як літературні діячі у своїх творах розкривають лексичні властивості української мови, відтворюючи національну світову мовну палітру [24, с. 4].

Дослідниця О. Чистякова, розглядаючи специфіку мовностилістичного аналізу, зазначає, що мовна організація художнього тексту є предметом його лінгвістичного аналізу, а саме, зв'язки мовних засобів різних рівнів, які розкривають певний ідейно-художній зміст твору [91, с. 297].

Ураховуючи зазначене вище, робимо висновок, що текст як змістовно та структурно складний компонент потребує різноаспектного аналізу. Вважаємо за необхідне розглянути запропоновані принципи лінгвістичного аналізу тексту, запропоновані Н. Шевченко:

- принципи історизму (врахування мовної епохи, у яку був написаний текст);
- принцип взаємозв'язку і взаємозумовленості форми і змісту тексту (вивчення мовних засобів як спрямоване на зміст, так і спрямоване на посилення впливу цього змісту, тобто його прагматичних аспектів);
- принципи ієрархічного підходу до аналізу тексту (вивчення всіх семіотичних рівнів мовної системи в тексті);

– принцип узгодженості сукупності та відокремленості (врахування взаємодії загальної лінгвістики, загального стилю, загального жанру та індивідуального авторства в тексті);

– принцип текстуальної стилістичної відповідності (будь-який текст є втіленням стилю мовлення, вираженого через добір і організацію його мовних засобів);

– жанрові принципи тексту (кожен мовленнєвий твір являє собою типовий спосіб спілкування);

– принципи семантичної та граматичної організації текстів (відповідність семантики тексту його структурі) [26, с. 11].

Мовознавець Т. Должикова характеризує лінгвістичний аналіз тексту як невід'ємну частину поглибленого вивчення мовних особливостей художнього твору та його інтерпретації. Дослідниця вважає, що лінгвістичний аналіз тексту передбачає два етапи творчої роботи:

1) вивчення позатекстових компонентів, які становлять авторський світогляд, а відтак і світорозуміння митця; відображено в мові художнього твору на кожному рівні;

2) дослідження мовних засобів художнього світу письменника [20]

На думку Ю. Арешенкова, самі мовні одиниці не мають образності, вони асоціюються з дійсністю як знаки. Спілкуючись, ми намагаємося висловлюватися так, щоб співрозмовник зрозумів нас точно і чітко. Це звичайна стратегія практичного мовлення. У художній мові автор прагне не стільки чіткості, скільки оригінальності висловлення, що досягається переважно образним використанням слів. Учений зазначав, що «мовна образність формуються за умов особливого поєднання, тобто семантичних зв'язків між мовними одиницями, коли експонент (форма) знаку мови асоціюється зі значенням (змістом) іншого мовного знаку [1, с. 12]. Враховуючи зазначене вище, припускаємо, що описаних методів дотримуються і митці, зосереджуючи увагу на змісті та формі зображеного у творі.

Художній текст є надзвичайно складним об'єктом дослідження. Багатоплановість і багаторівневність твору художньої літератури неможливо вкласти у лінійні рамки лінгвістичної науки, покликаної виявляти та класифікувати лексичні одиниці художнього тексту.

За визначенням О. Пономаріва, лексику сучасної української літературної мови поділяють на дві великі групи: стилістично нейтральна (вживана в усіх стилях мовлення) і стилістично забарвлена (вживається в певних функціональних стилях) [58, с. 36]. Вважаємо за необхідне при дослідженні лексичних особливостей прози І. Роздобудько дотримуватись думки О. Пономаріва.

М. Брандес під час вивчення способів лінгвостилістичних досліджень текстів, визначила такі лексичні орієнтири, які допомагають виокремити групи слів:

- співвідношення в тексті кількості нейтральних слів і слів з маркованою, тобто підвищеною й зниженою стилістичною характеристикою;
- співвідношення слів, що виражають почуття, і слів, що називають конкретні предмети;
- співвідношення висловлень узагальненого характеру й висловлень, що відносяться до конкретних фактів [94].

У результаті дослідження, на підставі вивчення теоретичних положень ми виокремили два принципи лінгвостилістичного дослідження лексики:

1. Лексико-семантичних розрядів.
2. Стилiстично марковану лексику.

Отже, питання мовностилістичного аналізу є актуальними і до сьогодні, привертають увагу багатьох учених та потребують додаткових обґрунтувань. У разі створення нового літературного твору виникає необхідність здійснення аналізу його окремих лексичних одиниць та повного поетапного аналізу.

1.2. Слово в художньому тексті

Слово в художньому тексті відіграє важливу функцію, яка допомагає розкривати приховані значення та реалізувати семантичне значення прози. Використовуючи лексико-семантичні відношення між словами та аналізуючи різні полісемічні значення, письменник реалізує лексичні засоби виразності мови.

Під час лексичного аналізу тексту необхідно звернути увагу на функціонально-стилістичне навантаження слів (багатозначність, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми). Слід звернути увагу на те, що лексичний аналіз тексту передбачає виявлення й оцінку маркованих слів (стилістем), до яких належать емоційно забарвлені слова, професійно-виробнича лексика, застарілі слова, діалектизми, просторіччя (у тому числі й знижена лексика) тощо. Результатом здійснення даного аналізу є виявлення особливостей ідіостилю письменника на лексичному рівні.

Наукові пошуки І. Сидоренко дали можливість дійти до висновку, що визначення значення ідейно-художнього змісту тексту шляхом аналізу його типологічних та домінуючих ознак, які гармонійно переплітаються є метою структурно-стильового аналізу художнього тексту [65]. Отже, існує потреба вивчення питання ідіостилю, який тісно пов'язаний з лінгвістичним аналізом текстів художніх творів.

У кожному тексті автор використовує певні лексичні засоби, щоб створити силу своєї мови. Слід зазначити, що письменник у своїх творах не залишає лише об'єктивно-номінативну функцію слова, а поєднує її з суб'єктивно-оцінною, як результат відбувається додавання до денотативного змісту лексеми, що є стилістично нейтральною. У цьому випадку має місце авторське вживання слова. Важливо, щоб лексичні одиниці тексту гармонійно поєднувалися між собою і становили єдине ціле. Хоча кожна лексична одиниця є по суті власною автономною структурою, але їх взаємозв'язок у тексті має

бути органічним і взаємопов'язаним, кожен компонент має виконувати певну функцію, відповідати один одному та задуму автора.

Лексичні одиниці тексту розкривають читачеві світ автора через призму прозового твору. Основними компонентами творення особистого стилю письменника Р. Требус вважає композицію твору, тему, художній зміст, відповідні стилістичні засоби, колорит часу, багатство мови. Велику роль у цьому відіграє авторський світогляд як стиль. Крім того, на формування особистого стилю письменника впливають також час, соціально-історичні умови, ідеологія [77, с. 176]. Іншими словами, особисті мовні засоби є лише частиною шляху вивчення ідіостилу стилю автора. Слова перетворюють абстрактні категорії на більш конкретні, зрозумілі одиниці.

Ми підтримуємо ідею Р. Требус, яка стверджує, що в художніх текстах можна відчутти відбиток авторських індивідуальних уявлень та його внутрішнього світу. Передусім, читачам слід приділити увагу лексичним виразам, що використовуються автором. Коли автор поєднує специфічні стилістичні засоби та комбінує різні мовні елементи, це сприяє створенню неповторного авторського стилю [77, с. 179]. Адже кожен митець прагне вирізнитися серед своїх колег, мати своє обличчя, бути впізнаваним в українському та світовому контексті, залишатися оригінальним, мати авторитет у світі мистецтва .

Отже, письменник сам обирає потрібні лексичні одиниці серед різноманітних мовних засобів з метою розкриття ідейного змісту твору.

У художньому мовленні можуть міститися жаргонізми, тобто слова, що є своєрідними виразами у певних соціокультурних груп і часто використовуються лише членами цих груп. У своїй прозі І. Роздобудько використовує їх для створення більш автентичних образів чи атмосфери певного контексту. Це може додавати глибину та реалізм її творам, але варто бути готовим, що це може змінювати сприйняття тексту читачами, які не ознайомлені з цими жаргонами.

У прозі І. Роздобудько можна знайти використання вульгарних висловів, але вони зазвичай використовуються з метою відображення реалізму та автентичності сцен або діалогів між персонажами. Використання вульгаризмів може бути засобом передачі емоцій, характерів та певних соціокультурних контекстів. Однак варто зазначити, що використання вульгарної лексики може здатися образливим або неприйнятним для деяких читачів, тому це питання особистого смаку та вибору читача.

Використання автором просторічних слів у прозових творах допомагає позначити певну територію, етнографічні описи, риси характеру – представників різних верств населення. У деяких випадках у художніх творах за допомогою лайливої лексики характеризують героя, оцінюють події, предмети чи явища. З урахуванням контекстуального та емоційного наповнення тексту окремі слова набувають різної семантики, тобто стають полісемічними.

Лексичні засоби допомагають авторам виразити настрій та переживання героїв, відтворити події, зробити художню мову твору яскравою, емоційною, поетичною.

1.3. Художні виражальні засоби лексичного рівня

У художньому тексті слово відіграє важливу функцію, яка допомагає розкривати приховані значення та реалізувати семантичне значення прози. Сучасні мовознавці (Г. Гайдученко, Т. Гуцуляк) особливу увагу приділяють творчості представників літературного процесу нашого часу, серед яких виокремлюють І. Роздобудько. Її тексти неодноразово цікавили лінгвістів, оскільки стиль автора виразний, неповторний та оригінальний.

На думку Г. Гайдученко, творчість Ірен Роздобудько сповнена новизни, постійного пошуку тієї палітри слів, яка б найяскравіше передала красу створюваних нею образів [11, с. 118].

Лінгвіст О. Садовнікова зазначила, що творчість І. Роздобудько є унікальним синтезом питань гендеру, етики, соціальної психології, родини, екзистенціальної філософії, мають різноманітні жанрово-стильові особливості, символічні образи й глибокі підтексти» [62, с. 57]. Така складна й багатогранна творча особливість спонукає дослідників мови до пошуку нових лексичних ознак.

Кожен майстер слова реалізує свій потенціал і створює твори, які зацікавлюють читачів не лише змістом, а й лексичним навантаженням. Саме лексичні одиниці допомагають розкрити сюжетні деталі та прикрасити художній твір. Проаналізувавши прозові твори І. Роздобудько, робимо висновок, що деякі аспекти її ідіом знаходять правдоподібність у науковій літературі.

Дослідник Г. Моштаг акцентує увагу на стилістичних новаторствах автора та її прагненні знайти унікальні рішення. В авторському тексті багато метафор і образів мови: «Зрештою, важливою складовою ідіоми І. Роздобудько в досліджуваній книзі є техніка створення нових метафор та оригінальності на основі культурних знань» [51, с. 92]. Отже, автор повинен насамперед мати багатогранні здібності, критичне мислення та певні навички, пов'язані з асоціаціями образів, створенням і мовним вираженням.

Аналізуючи текст на лексичному рівні, необхідно звернути увагу на функціонально-стилістичне навантаження слів. По-перше, необхідно звернути увагу на те, що лексичний аналіз тексту передбачає виявлення й оцінку маркованих слів (стилістем), до яких належать емоційно забарвлені слова, професійно-виробнича лексика, застарілі слова, діалектизми, просторіччя (у тому числі й знижена лексика) тощо. Результатом здійснення даного аналізу є виявлення особливостей ідіостилу письменника на лексичному рівні.

Дослідниця І. Сидоренко стверджує, що метою аналізу структури і стилю художнього тексту є пояснення ідейно-художнього змісту тексту з урахуванням його основних формально-стилістичних ознак шляхом

гармонійного сплетіння загальномистецького та індивідуальних стилів [65, с. 7].

У художніх текстах автор використовує певні лексичні засоби, що становить його мовну домінанту. Слід враховувати, що автор не задовольняється лише просто об'єктивною номінативною функцією слова, а прагне поєднати її з суб'єктивною оцінною функцією, додаючи до її денотативного змісту конотативний зміст. У такому випадку має місце індивідуальне авторське вживання слова.

Використання метафори у прозі письменниці є одним із образотворчих засобів художніх текстів І. Роздобудько. Саме ці тропи є головною складовою інтерпретації та розуміння світогляду письменниці, важливим чинником формування особистісної мови авторки, плідної репрезентації її словесного зображення світу [71, с. 1-8].

З точки зору когнітивної лінгвістики метафора є набагато складнішою формою мови, ніж звичайні стилістичні прийоми. Тому метафори Ірен Роздобудько є не лише інструментами естетичної взаємодії з читачем, а й інтелектуальними ключами для кодування / декодування змісту та, певною мірою, реконструкції текстів у рамках світогляду новатора.

Важливим елементом власного стилю автора є художні порівняння, які набувають лексичної функції завдяки зіставленню багатьох тем. Багатогранність порівняння в аналізованій прозі продемонстровано Г. Гайдученко: «Уживання порівняння – одна з найхарактерніших ознак неперевершеної майстерності Ірен як письменниці. Вона часто використовує порівняння для змалювання художніх образів героїв, розкриття їхнього внутрішнього світу, підкреслення характеру, мови та характеру героїв. дійових осіб у своїх творах. Зображення картин природи. Завдяки ретельно підібраним порівнянням І. Роздобудько показує й своє ставлення до певної події чи особи» [11, с. 119].

При написанні прозових творів важливу роль відіграє метод опису, і цей прийом широко використовує І. Роздобудько Її твори, традиційно для

художніх текстів, часто містять описи природи. Дослідниця Ю. Соколовська зазначала, що у творах І. Роздобудько емоційні зміни та драматичні переживання героїв розкриваються через зображення сцен природи, пейзажі, які пов'язані з сюжетом та ідеєю твору [69, с. 56]. Такі сцени передбачають використання багатьох різноманітних природоморфних лексичних одиниць.

Мовний аспект авторського ідіостилю розкривається також у вживанні лайливих слів, виразів тощо. Вважаємо, що всі перераховані типи вербальних одиниць покликані реалізувати думку автора та сформувати риси особистості героя.

Вважаємо, що не є випадковим і використання назв кольорів у творах письменниці. Візуальне сприйняття кольору на асоціативному рівні викликає певну емоцію. Саме ця психологічна реакція дає змогу автору за допомогою слів створити відповідну атмосферу, висловити судження тощо. О. Дуденко та О. Молодичук виділяють кольорову гаму, необхідну для створення й розуміння сюжету: «У художньому дискурсі І. Роздобудько кольоративи утворюють велике лексико-семантичне поле з внутрішньо розвиненою семантичною комунікаційною системою. Виділяємо сім мікрополів: назви червоного, білого, чорного, синього, жовтого, сірого і зеленого» [21, с. 64].

Лексика, яка вказує на елементи, які людина здатна досягнути за допомогою органів сенсорної системи, є близькою за функціями. Наразі ми говоримо про низку запахів, які також можуть навіювати асоціації та формувати певну емоцію. Як зазначає С. Форманова, запахи відіграють важливу роль для носіїв української національної культури. В арсеналі вербальних особливостей лексико-семантичної сфери «запах» у творчості І. Роздобудько нараховує:

- одиниці, підсилені прикметником або дієсловом; тут ми думаємо про запах як про приємний / неприємний;
- запахи, які впливають на людей і безпосередньо пов'язані з соціальним статусом;
- природні запахи;

- запахи, характерні для національної специфіки рослинного світу;
- запахи, які визначають перебування в лікувальному закладі;
- специфічні запахи, що залежать від географічних умов розташування міста [87, с. 187].

Як представник сучасного літературного простору І. Роздобудько, як і інші постмодерністи, незалежна при виборі мовних засобів. У її творах часто зустрічається нецензурна лексика, яка створює негативні риси характерів, загострює емоційність, загострює конфлікт тощо. Т. Сівак класифікує ці слова на основі текстового пояснювального матеріалу, виділивши низку підвидів. «Так, семантичні відмінності таких одиниць у мові зазначених вище художніх текстів І. Роздобудько визначаються таким сектором лексично-семантичної групи:

- 1) назви людей за їхніми рисами характеру;
- 2) номінація людей за схожістю з тваринами;
- 3) найменування відповідно до статевої поведінки;
- 4) за зовнішнім виглядом;
- 5) за фізичними вадами;
- 6) інвективи фантастичного характеру;
- 7) номени релігійного змісту;
- 8) за професіями;
- 9) за матеріальним станом» [66, с. 74].

Літературним творам різних періодів характерна наявність фразеологічних одиниць. Творчість І. Роздобудько не є винятком. Вектор фразеологічних одиниць, які використовує письменниця, розкривають питання національної самосвідомості та віри. Дослідники зазначають, що «однією з найважливіших складових роману І. Роздобудько є етнолінгвістичний компонент, який виражений у ФО, цей компонент передбачає насамперед релігійний зміст, який є інтерактивним. Використання цього компонента письменницею є ознакою її авторських уподобань, рівня майстерності у народній словесності та мові» [62, с. 56]. Словесні формули,

що пройшли перевірку досвідом народу та часом, органічно вплітаються в сюжети авторки.

Сучасні наукові дослідження творчості І. Роздобудько презентовані когнітологами, які шукають у текстах вербально виражені концепти. Цікавим є вивчення гендерного аспекту робіт письменниці-жінки, яка, зі свого боку, досліджує характеристики чоловіка як зовнішні, так і внутрішні. У творчості Ірен Роздобудько термін «чоловік» трактується в аспектах «внутрішніх якостей» та «зовнішніх», а також «соціальний статус чоловіка» [51, с. 90].

Окрему групу лексичних одиниць творів І. Роздобудько складають слова зі значенням любов / любити. У прозових творах письменниці ми виявили кілька синтаксичних схем, які утилізують лексику, пов'язану з концептом «любов».

У рамках семантичного аналізу ми виокремили слово «кохання» як центральний термін у макрополі. Це слово основним чином асоціюється із глибоким романтичним почуттям, яке існує між чоловіком і жінкою. У мікрополі, які входять до складу цього поняття, можна виділити такі категорії, як «перше кохання», «кохання з першого погляду», «сліпе кохання» та «вигадане кохання» [62, с. 58].

Отже, творчість І. Роздобудько цікава не лише в літературному, а й у лексичному аспектах. Вивчення наукових джерел довело важливість й актуальність дослідження. Однак складний і багатогранний ідіостиль письменниці все ще має багато особливостей, які потребують детального аналізу.

Висновки до першого розділу

Основною ознакою художнього мовлення є своєрідне навантаження мовними засобами, які мають навіювати в уяві читача зорові образи конкретного чуттєвого змісту.

Лексичний аналіз – важливий етап інтерпретації художнього тексту, значний крок назустріч розумінню авторської ідеї, адже мова творів, зокрема поетичних, являє собою не лише розгалуженість образної системи, розширення семантичної структури загальноживаних лексем, ілюструє загальні тенденції розвитку лексичної системи української літературної мови, зокрема й поетичного авторського мовлення.

Образне навантаження в контексті твору може мати будь-які групи лексики. Кількість і характер тропів у художньому творі залежать від творчого методу і стилю письменника.

Аналізуючи текст на лексичному рівні, звертаємо увагу на функціонально-стилістичне навантаження. Також лексичний аналіз тексту передбачає виявлення і оцінку маркованих слів (стилістем), до яких належать емоційно забарвлені слова, професійно-виробнича лексика, застарілі слова, діалектизми, просторіччя (у тому числі й знижена лексика) тощо. У результаті здійснення такого аналізу виявляємо особливості ідіостилу письменника на лексичному рівні.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

За допомогою лексичного значення відображається семантичне навантаження слова, розкриваються різноманітні аспекти дійсності. Слово функціонує як живий організм, його значення є рухомим та історично змінним, воно народжується, розвивається та згодом виходить з обігу.

При вивченні системних відношень у лексиці великого значення набуває дослідження семантики слів. Протиставлення семантичних відношень, яке встановлюється на парадигматичному рівні між одиницями лексико-семантичної системи й проявляється при їх функціонуванні в синтагматичному ланцюгу, традиційно розглядається як антонімія.

Однією з основ мовленнєвої експресії є здатність багатьох повнозначних слів української мови синхронно володіти різними значеннями. Як зазначає І. Кочан, у тексті художньої літератури «лексичні одиниці повинні пройти складне перетворення від простого почуттєво-конкретного до гармонійного почуттєво-конкретного, яке допомагає створювати образність слова» [34, с. 104].

За певних умов, якщо слово використовується у незвичайному для нього лексичному оточенні, утворюються контекстуальні переносні значення. Саме через це ці значення слів набувають індивідуальності. Слова, які є загальноживаними та мають переносне (вторинне) значення, виступають як самостійні та їх значення закріплюються носіями мови. Слід звернути увагу на те, що контекстуальні переносні значення не закріплюються за лексичними одиницями з новим значенням, вони мають свої властивості та значення лише у певному оформленні конкретного тексту та існують лише під час існування даного тексту. Загальноживані слова з переносним значенням використовуються при номінативних і вживаних мовцями аналогіях, контекстуальні, які є незвичними, винятковими, індивідуальними, використовуються для вираження категорії естетичності.

У досліджених літературних творах І. Роздобудько найширше представлені такі лексико-семантичні групи: епітети, метафори, порівняння, стилістично маркована лексика.

2.1. Різновид епітетів у прозі Ірен Роздобудько

Епітети вважаємо одним із розповсюджених простих, але важливих тропеїчних засобів, які роблять текст образною та естетичною складовою літературної мови художнього стилю. Перед аналізом мети використання авторкою епітетів у прозових творах розглянемо твердження дослідників, які займалися визначенням епітету як мовного засобу та виділили його особливості та відмінності від інших прийомів літературного тексту.

На думку авторів короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів (С. Єрмоленко, С. Бирик, О. Тодор), епітет – це «художнє означення, яке надає предмету образності, поетичності та колориту, має визначати саме індивідуальну якість, приналежність лише зазначеному предметові, тому не переноситься на інші. Епітети виділяють серед великої кількості тропів української мови через те, що саме завдяки їм відбувається необмежена можливість поєднувати слова, розширяти значення тексту» [24, с. 112].

Український мовознавець та педагог І. Кочан звертає увагу на те, що епітетом є лексико-синтаксичний троп, який функціонує у тексті як означення або обставина, при цьому слід зазначити, що епітети вживаються не обов'язково в переносному значенні, а обов'язкова умова використання – наявність емотивних або експресивних конотацій, які сприяють вираженню авторського ставлення до оточуваного [34, с. 71].

Найбільш конкретне, на нашу думку, тлумачення поняття епітет подано дослідницею О. Селівановою: «Епітетом слід визначити таку стилістичну фігуру, яка виступає означенням або обставиною в реченні та виступає додатковим невід'ємним атрибутом певного предмета, стану чи дії, має властивості високої емотивно-експресивної зарядженості, образності та

експересивності. Епітет за своєю природою творення бувають метафоричними або метонімічними. У значенні епітети це не лише метафори або метонімії, вони можуть виступати будь-яким емоційно-оціночним атрибутом» [63, с. 231].

Традиційно прийнято вважати, що епітети виражаються такою частиною мови, як прикметник. Зазначені лексичні одиниці мови не мають образної насиченості для повнозначного використання в тексті, але поєднуючись з іменниками в тексті, навіть, іноді при несумісному змісті, виступають підґрунтям творення оригінального образу.

Виділимо лексичні одиниці, які поєднано за схемою «означення+означене», де перше слово виражене аналізованим епітетом, зафіксовані в творах перманентно. Епітети творів І. Роздобудько не є часто вживаними порівняно з іншими мовними засобами. Нами виявлено певні групи тематичних відгалужень.

1. Епітети як аналізовані лексичні одиниці допомагають розкрити стан внутрішнього світу героїв прозових творів. Напр.: *Чим він вирізнявся з-поміж усіх інших моїх знайомих, так це тою **дитинною** емоційністю, котра якимось дивом лишилася в цьому великому тілі...* (12, с. 11); *Пригадую, як якісь **дорослі** хлопці сказали мені: «Агов, шкет, познайом із сестрою! Вона у тебе – **кльова!**»* (12, с. 23); *Він говорить щось незрозуміле, якоюсь **пташиною** мовою – з присвистом і горловим клетом (7, с. 16); І тоді ти ховаєшся в **найтемнішому** кутку і дістаєш з кишені **білу** хусточку – це «папір». Ти розрізаєш навпіл **червоний** буряк – це «фарба». Ти висмикуєш кілька шерстинок із хвоста своєї кицьки і намотуєш їх на паличку – це «пензлик»... Адже тобі дуже хочеться малювати. Попри всі заборони в світі; Я підвела очі догори: о, Господи, зараз причепиться до мене зі своїми **нафталіновими** порадами (8, с. 18). Кондуктор дав мені «**щасливий** квиток» і наказав з'їсти його. Це був жарт, але він повторив його шість разів. Та ще й так наполегливо, що інші пасажери уважно спостерігали за мною всю дорогу: з'їм чи ні? (8, с. 31).*

2. Епітети допомагають образно описати урбаністичний пейзаж, який розкривається та набуває образності завдяки вдало використаним

прикметникам. Напр.: *Замість затишних зелених двориків і зворушливих п'ятиповерхових «хрущовок» бачила перед собою голомозі бапти на двадцять поверхів, довкола яких не було жодного дерева* (9, с. 24); *Була похмура погода, від якої ми шаленіли, бо це, за словами Оксанки, – справжня львівська погода; **Наївні** скульптури дівчаток із веслами та інших культуристів білосніжно світилися обабіч алей, як привиди. Майже всі лави були «беззубими», а всі ліхтарі – «сліпими»* (10, с. 45); *Це була доволі тихенька місцинка. Або ж такою вона здавалася наприкінці літа. За фіранками котеджиків блимало **тьмяне світло**, деінде на верандах сиділи відпочивальники, з відкритого – «зеленого» – кінозалу линули звуки музики з якогось кінофільму* (8, с. 77); *Чи пожаліти тих, хто досі живе в цих **безнадійних** «хрущобах»* (11, с. 31). *Ось уже кілька років мені сниться один сон: я підіймаюсь ліфтом у **напівзруйнованому старовинному будинку**. І сам ліфт **дуже старий**, його підлога – мов решето* (11, с. 115). Завдяки використанню поданих лексичних одиниць спрацьовує візуалізація міського простору й уявлення реальної атмосфери міського жилого району, де відбуваються події творів.

3. Схожим різновидом використання епітетів вважаємо ті мовні одиниці, які описують речі, предмети й елементи побуту. Напр.: *Старенька дивилася на мене згори вниз з-під мережаних крис свого **архаїчного** капелюшка і лагідно всміхалася, чекаючи, поки я доповзу до неї* (12, с. 8); *Нас розселяли до **невеличких дерев'яних** будиночків, і ми відразу починали вивчати територію, дізнаючись, де розміщені їдальня, басейн, кінозал і найближче «сільпо», в якому продається **дешевий** портвейн «777»;* *Мені нарешті вдалося вирватися з **прокуреної** кімнати й самому, вже не кваплячись, пройтися територією* (12, с. 201); *Взагалі-то, «**грошове питання**» ніколи не було для мене **найголовнішим**. Це просто папір, вигаданий людьми. Така ж обдерта і **беззуба** – з двома виламаними бильцями* (1, с. 30).

4. Епітети дають змогу авторові змалювати помежів'є станів, допомагають чітко простежувати змалювання ірреальних образів. Напр.:

Блимаючи інопланетними вогниками, вона відчалила (2, с. 28); Я уявила, як падаю посеред цього марсіанського пейзажу сама-самісінька ... (3, с. 49).

5. Особливої уваги заслуговують епітети, що змальовують зовнішність персонажа. Зазвичай, для створення портрету героїв твору використовують епітети, які виконують функцію описових прикметників, які характеризують риси обличчя, зачіски, стиль одягу. Однак слід звернути увагу на те, що прикметникові форми допомагають підкреслити особливість поведінки героя та його світогляд. Напр.: *У них різкі клоунські голоси, ніби платівку пустили більше ніж тридцять три оберти... (9, с. 87). Тонкі білі руки жінки, котрими вона обіймала себе за талію, сходились на спині, підкреслюючи її гнучкість і якусь повітряну тендітність (8, с. 91). Чіткі і тонкі риси обличчя, трохи вайлуваті очі медового кольору, з ледь помітними тінями під ними, вузькі стиснуті вуста, нервові ніздрі, високі вилиці (12, с. 92).*

Зазначимо, що деякі використані в творах епітети мають згубливу конотацію, тому допомагають викликати негативне ставлення до описаного таким способом персонажа. Напр.: *Її кидало в жар, коли з чотирирічної гарнюні, що товклася ногами по сидінню в метро і ніби випадково зачіпала її своєю липкою долонькою, раптом – на якусь частку миті! – виглядала круглолика білявка... (12, с. 87); Або в симпатичному, схожому на пекінеса, хлопчиськові проступав образ волоокого дурня, що колунається в носі... (7, с. 87).*

Отже, наведені приклади лексичних одиниць допомагають автору розкрити зовнішні та внутрішні характеристики персонажів, описати міський простір та побут, а також ірреальний світ, що розкриває проблематику твору. Виділені епітети мають схематичну структуру «прикметник + іменник» та виражені прикметниками.

2.2. Метафори у творчості Ірен Роздобудько

Метафора як мовна одиниця використовується письменниками для пошуку схожих якостей різноманітних денотатів і надання словам нових переносних значень, що є результатом переосмислення дійсності, яке призводить до логічного використання поданих лексем..

У лінгвістичному енциклопедичному словнику за редакцією В. Ярцевої метафору визначено як певний мовленнєвий троп, що вживається для позначення певних предметів чи явищ, який використовується для найменування або опису іншого лексичного класу, аналогічного уже існуючому [41]

На думку науковця О. Спічак, метафора, з одного боку, змальовує предмет через інші предмети, таким чином допомагає поєднати та віддзеркалити одне значення слова через інше, з іншого боку, відбувається актуалізація значення самого слова» [71].

Науковець Т. Гуцуляк розглядає різнобічну природу метафори в художньому дискурсі у такий спосіб: «Метафора, завдяки своїм когнітивним та мовним аспектам, стає важливим засобом виразності у художньому тексті. Вона відображає асоціативне та образне сприйняття об'єкта або явища позамовної дійсності. Це сприйняття може бути вже узагальнено в мовній системі як переносне значення слова або виражатися через індивідуальні мовні конструкції автора художнього тексту. Крім того, метафора грає важливу роль у формуванні тексту. Метафоричні вирази можуть вступати в синонімічні відношення з іншими мовними засобами, сприяючи єдності теми твору та створюючи цілісність художнього тексту [17, с. 45].

Відповідно до досліджень Л. Пустовіт, вираження метафор може приймати різні форми. Елементами метафори можуть бути окремі мовні компоненти такі, як іменники, прикметники, дієслова, прислівники та інші. Метафоричні словосполучення базуються на несподіваних асоціаціях між поняттями. Вони можуть містити в собі мовні трансформації, під час яких

слово періодично набуває метафоричне значення, а потім знову його втрачає [60].

У прозових творах І. Роздубудько спостерігаємо наявність метафор, які можуть бути виражені різними мовними компонентами та виступати будь-якими членами речення.

Різновидом метафори є персоніфікація, що вживається як поширений засіб в художньому тексті. Її основу становлять предикативні структури, у яких присудок надається незвичайній дії неживого суб'єкта. У таких конструкціях, зазвичай, лексеми, що позначають абстрактні поняття, природні об'єкти, предмети та речі, виконують роль підмета. Напр.: *Сум вливався в неї крізь тонку голку, що завжди стирчала в її судині на руці трохи нижче згину ліктя* (3, с. 267); *«Ця голубка була радістю мого життя»* (15, с. 71); *«Скільки себе пам'ятаю – років з восьми, – я завжди перебував у граничному стані між захватом і сумом»* (3, с. 88); *Сонце лоскотало обличчя, як у дитинстві, коли її ліжко стояло близько до вікна...* (12, с. 23); *Потім «прокидався» нюх – вона розуміла, що мама смажить 23 налисники* (1, с. 23).

Особливу увагу слід звернути на лексичні одиниці, які позначають природні явища. Напр.: *Дощ креслив на вікнах водяні візерунки*, за склом пливли охайні, ніби намальовані, лани (8, с. 111); *Срібне креслення дощу перетворилось на суцільне водяне полотно* (8, с. 176); *По вікнах стікали тонкі ниточки весняного дощу* (11, с. 99); *У хмарах потопав тонкий серпик молодого місяця. Він часом зблискував, як ніж, розпорював довге полотно якоїсь хмарини і знову пірнав у темряву, як підступний маленький злодій* (10, с. 44); *Я поглянула на місяць. Він лежав на гладкій чорній поверхні, мов на воді, й дивився на мене* (10, с. 89); *Повітря просякнуте дивним запахом кави і чимось свіжо-солодким* (9, с. 301).

Слід зауважити, що на зазначені конструкції може накладатися поширення, так відбувається переплетіння декількох метафор у складі одного речення. Напр.: *...адже літо впало на місто зненацька у вигляді вогненного простирадла, і від першого ж дня почало випалювати все живе під собою*

(12, с. 7). У наведеному прикладі персоніфікований предикативний центр комбінується з метафоричним іменниково-прикметниковим фразою, створюючи комплексний та завершений образ, який необхідний для передачі мікроепізоду.

Іноді відбувається поєднання метафор з гіперболою: *Від жаху її **язик розрісся в роті до неймовірних розмірів**, хотілося просто виштовхнути його звідти з бодай одним словом* (12, с. 15). У цьому реченні авторка використовує метафору для акцентування уваги на перебільшеній ознаці.

Метафоричні вислови можуть розширюватися структурно завдяки напівпредикативним відношенням та використанню відокремлених членів речення, які також перетворюються автором і несуть на собі завдання доповнити загальний зміст. У випадку, коли образ не може бути повністю виражений однією метафорою, додаткова інформація надається за допомогою дієприслівникових конструкцій. Напр.: *І тепер він, підкоряючись закону фізики, полетів назад і влучив у мою голову, розколовши її навпіл* (11, с. 60). Подібну роль виконують дієприкметникові звороти, напр.: *Якщо прикластися до стовбура вухом, можна було почути, як всередині лунають голоси, записані на спіральних смужках, мов на вінілових платівках* (7, с. 25).

Метафоризація відокремлених членів речення можлива навіть тоді, коли в структурі речення відсутні образні предикативні центри, так у досліджуваних прозових творах існують окремі лінгвістичні одиниці, які функціонують як незалежні метафори:

1) дієприкметникові звороти: *Дитяча посмішка, **обплетена волохатими «зміями» каштанового кольору...*** (7, с. 34);

2) дієприслівникові звороти: ***Випірнувши зі своїх нічних польотів**, вона в першу ж мить розуміла, що світ належить лише їй* (7, с. 23).

У своїх творах І. Роздобудько метафоризує навіть окремі речення. Напр.: *І уявила, як **стілець її парти перетворюється на візок «американських гірок» і мчить звідси в підземелля, у прірву, темряву**, з якої тепер їй доведеться*

дивитися на свято життя (9, с. 15) Наведена частина складнопідрядного речення є описом живого предмета, якому надаються певні характеристики.

Одиничні метафори або словосполучення можуть існувати як незалежні конструкції або містити в собі головне слово, яке може бути як дієсловом, так і іменником.

Безумовно, дієслівні метафори є вдалими рішеннями утворення метафор. Напр.: *Довелося зібратися і випірнути з будинку в хвилі задушливої мерехтливої спеки* (9, с. 7).

Наведемо приклади дієслівних конструкцій: *Голуби спурхнули і сірою хвилею відкотилися від наших тіней, що вирости над ними* (8, с. 21); *І от сьогодні Олежик наступив на мій «мозоль» обома ногами, взутими в туфлі від Армані* (8, с. 11); Або: *чому він стільки років маринує у власному соку таку дивовижну жінку...* (11, с. 38); *В цю мить підступний фотограф робив свій постріл, що називався «вилітає пташка»* (11, с. 40); *Головне, утворити ще одну «комірку суспільства» у загальному вулику* (12, с. 41). Слід зазначити, що наведені лексеми акцентують увагу на образному значенні дієслів, пояснюють мету такого вживання слів.

У творах І. Роздобудько іменникові метафори зазвичай складаються зі словосполучення з прикметниками, які вдосконалюють образ, надаючи йому додаткові якості, характеристики та оцінки. Серед таких виокремлюємо: *Вона вчепилася у нього своєю висохлою лапкою, подякувала і попросила довести до лавки* (11, с. 8); *Це бурхливе живе море, з якого виринали окаті верткі голівки з роззявленими дзьобиками, нагадало інтернат, в якому вона перебувала до сьомого класу* (11, с. 14); *Зіштовхнення з невідомим об'єктом у цій урбаністичній пустелі мені не загрожує, а от одразу не побачити дерева було б прикро* (11, с. 25); *Адже хтозна, скільки тут ще протримається така доісторична оаза!* (6, с. 30); *Струсивши з себе цю давню луску* (6, с. 17). Наведені приклади доводять, що даний прийом являється характерним для творчості авторки.

Іноді в текстах авторки зустрічається поєднання іменника з дієприкметником, що є прикладом метафори. Напр.: *Я знову заводила себе в ліс заплутаних думок, ховалася за звивинами і кольоровими інтегралами приспаного мозку, рила рови і стрибала в них...* (5, с. 42).

Виділяємо метафори формули «іменник+іменник», де один із них розкриває образне значення в контексті, але поза текстом це значення втрачається. Напр.: *А переді мною – той самий урбаністичний марсіанський пейзаж: будівлі, залиті гарячим жовтком сонця* (5, с. 34).

Одинично в своїх прозових творах письменниця вживає прикладку як метафору. Напр.: *Альбом-каліка...* (6, с. 40).

Отже, в прозових творах І. Роздобудько можна знайти різноманітні метафори, які авторка використовує з метою збагачення мовлення прозових творів. Важливою особливістю використання метафоричних конструкцій є використання іменників у їхній структурі. Письменниця використовує ці лексичні одиниці з метою передачі образності та виразності, особливо у відображенні природи, навколишнього середовища та обставин, в яких змінюється настрій та душевний стан.

2.3. Стилiстично маркована лексика творiв Iрен Роздобудько

Одним із яскравих засобів увиразнення мови персонажів та наближення їх до природних комунікаційних ситуацій є розмовна лексика. На протигагу книжній лексиці розмовна відзначається зниженою експресивністю. Письменники використовують розмовну лексику для передачі мовлення персонажів (жаргон, просторіччя, вульгаризми) та колориту певної місцевості (діалектизми).

На думку науковця, лінгвоукраїніста М. Пилинського, розмовні елементи використовуються в художньому тексті лише після обробки та трансформації, оскільки їхні характеристики пов'язані з усним мовленням і впливають із спонтанності та безпосередності комунікації між мовцями [56, с. 36].

Загалом, розмовна лексика розглядається як нормативна, і вона додає певних емоційних відтінків висловлюванню. Лише певні її варіанти, такі як діалектизми, просторіччя і жаргон, виходять за рамки стандартної літературної мови.

Т. Крайнікова поділяє лексику усного розмовного мовлення за «ступенем літературності» на дві підгрупи: лексику, що властива розмовному мовленню (слова, які, залишаючись літературними, надають мовленню розмовного характеру), та просторічну лексику (яка знаходиться на межі літературного вживання або взагалі виходить за межі літературної норми, а саме: негрубе просторіччя, грубо-просторічна лексика, вульгаризми) [36, с. 13].

Аналізуючи мову прозових творів письменниці доходимо до висновку, що І. Роздобудько використовує в прозових творах паралельно із розмовною лексикою усі різновиди просторіччя. Використання просторічної лексики переплітається із викладом тексту та слугує засобом вираження ставлення автора до зображуваного.

Досліджуючи розмовні лексеми прозових творів І. Роздобудько, виокремлюємо лексико-семантичну групу, яка використовується для зображення зовнішності героїв. Наприклад: *чорне крісло я внав, маючи досить розбурханий вигляд* (4, с. 201); «*Яка ловка дівка вийшла!*» – сказала медсестра (3, с. 176); *Між іншим такий зачісон у перукарні коштує не менше трьохсот гривень. А тут на шару* (4, с. 39); *Опівночі я схилила голову на стіл й майже задрімала, коли до кухні увійшов той гість. Вигляд у нього був досить поскубаний* (2, с. 88).

Серед проаналізованих лексичних одиниць прозових творів письменниці нами виділено групи слів, які характеризують рух героїв творів. Напр.: *Здавалось, що їй цілком байдуже, кого вона **тягне позаду** себе* (1, с. 55); *Половина випускників уже розійшлося, кожен у своїх справах – **хтось попхався до лісу по гриби, хтось оглядав місцеві краєвиди*** (12, с. 95); *Вона існувала, як небо, в якому **я побрів**, перечипаючись та падпючи, нічого не помічаючи ані під, ані над собою* (11, с. 121); *Дванадцять – цифра, що затверджувалася там... –*

він **тицьнув** пальцем угору (12, с. 83); Вони почали сперечатися, і я **випарувався** з квартири (9, с. 191); Я переглядав фільми й годинами **вештався** містом, відшукуючи його найпривабливіші куточки (9, с. 16); Я **попорнався в кишенях**, знайшов там свої ключі від квартири й кабінету і кинув їй під ноги (9, с. 18); А я **пішов тинятися містом**. Мені потрібно було **намотати** кілька кілометрів, інакше я б не заспокоївся (3, с. 28).

Письменниця активно використовує оцінну лексику, вживаючи слова з суфіксами згрубілості -иськ-, -ищ-. Наприклад: **збіговисько** (14, с. 6), **хлопчисько** (10, с. 65), **дівчисько**. (12, с. 89), **днище** (3, с. 35).

Аналізуючи твори І. Роздобудько нами було виділено групи іменників-жаргонізмів та дієслів-жаргонізмів. До іменників відносяться наступні слова: **кіношники, старчики, ділки, фейс, салага, крупняк, харя, морда**. Напр.: **Маю на увазі взагалі, кіношників?** – пояснив я (7, с. 17); **Сто разів мене гукали приятелі то на волейбольний майданчик, то в ліс; дехто з «старчиків» з нею вітався** (7, с. 19); **Головним чином тут сиділи «ділки»-початківці із дівчатами, що завжди чергували в холі** (10, с. 75); **Перед тим, як мені начистити **фейс**, я встиг з'ясувати, що «руда дівчина» приїхала з Латвії й була закінченою наркоманкою** (10, с. 76); **Харя наглюча, морда лисніє** (10, с. 55); До дієслів відносимо таку лексику: **кемарити, погусарити, пахати, вкалувати, наклюкатися**. **Піду **покемарю**, – відповів той. – А ти?** (6, с. 170); **Я любив «погусарити», а головне – спостерігати за враженням, яке справляють подібні вчинки** (8, с. 133); **– Ага, – ще в'їдливіше мовила вона. – Поет повинен **пахати!**** (4, с. 111); **Хтось уже у відпустку пішов. Пощастило їм. А ми **вкалували**** (1, с. 54).

Лексичні одиниці у творах І. Роздобудько, що описують людей, предмети, ознаки або дії та мають відтінок просторічності, вони часто мають знижену експресивність. Це маркована лексика, яка поєднується з загальним виразним звучанням мови художнього твору, а також є засобом вираження ставлення автора до того, що зображується.

Окремою групою виділяємо просторіччя, які позначають людську поведінку та дію. Наприклад: *Бувають **перегини**, звичайно, але загалом – промимрив я, – треба бути патріотом тієї країни, в якій ти живеш* (11, с. 51); *Вона голосно **зареготала**, й ліс відгукнувся схожим голосом* (12, с. 200); *Здається, що ми тут **здохнемо** від нудьги* (3, с. 59); *Адже якщо терпіти не можеш усього колективного, навіщо **пхатися** у похід* (3, с. 60); *Влітку, коли всі вдягають світле, вона **вирядилася**, як ворона, і цим дуже вирізнялася з-поміж інших* (7, с. 70); *Я знову **прокручував у пам'яті** уривки своєї серпневої пригоди, але цього разу зовсім у іншому ракурсі* (9 с. 140); *Я відвернувся від Макса й **утупився** в залу* (12, с. 188); *Це виявилось неможливим: серце калатало, ноги ослабли, мене **приліпило** до стільця* (10, с. 131); *Всі знову **зареготали*** (10, с. 37).

Окремою групою виділяємо **просторічно-лайливу лексику**. Такі лексичні одиниці використовуються для позначення іменників, які виражають негативну характеристику образів в мові, оцінку їх власної особистості та інших персонажів твору. Оскільки використання таких грубих слів сприймається як натуральне в усному мовленні людей у відповідних ситуаціях, використання їх у художньому тексті є обґрунтованим та доцільним, оскільки вони не виглядають ненормативними та сприяють більш достовірному відтворенню комунікативної ситуації. Напр: *Ти **відьма*** (10, с. 88); *Але щоб ось так зіткнутися із цим через якусь **шмаркачку*** (11, с. 66); *Але потім я згадував Сашу дедалі частіше. І починав розуміти, про що вона казала, й відчував себе **закінченим покидьком, ідіотом і негідником*** (6, с. 76); *А чого бракувало тим **брудним свиням**, що послали на смерть безневинного Миколку з Луганська* (11, с. 150); *вважай, що я **кретинка**, – продовжувала вона* (4, с. 199); *У ванній кімнаті я, як **останній ідіот**, роздивлявся шампуні та креми* (12, с. 23); *Мені здавалося, що вона помилково замкнулася в чотирьох стінах із таким **покидьком**, як я* (12, с. 25); *Точно! Невдячна я **тварюка**, мені тоді не до неї було* (11, с. 39).

Отже, характерним для авторського стилю письменниці є використання експресивних та емоційно насичених слів. Ця лексика, використана в мовленні І. Роздобудько, відіграє ключову роль у передачі різних відтінків почуттів героїв її прозових творів. Вона допомагає виразити найрізноманітніші емоції: зворушення, щастя, захоплення, а також негативні відчуття, такі як зневага, обурення і гнів.

2.4. Використання порівнянь у прозі Ірен Роздобудько

Одним із часто вживаних лексико-стилістичних засобів у досліджуваних творах називаємо порівняння. Компаративні конструкції можуть розрізнятися за своєю будовою та виконуваними функціями. Перед безпосереднім аналізом важливо врахувати, що порівняння є тропеїчними фігурами, у яких мовне вираження особи, предмета, явища або дії передається шляхом відзначення їх найхарактерніших ознак, які властиві іншим об'єктам. Напр: *Дівчина струнка, як тополя або волошки сині, як небо* [75, с. 369].

Сучасне розуміння порівнянь перевищує поняття тропеїчних засобів. Згідно з визначенням науковця В. Заскалета, «семантика порівняльних відношень базується на складних процесах розумової діяльності людини, у яких важливу роль відіграють асоціації, що виникають через чуттєве сприймання дійсності» [29, с. 132]. Оскільки мова митців образна, абстрактна та базується на чуттєво-асоціативному рівні, то часте та цілком обґрунтоване використання порівнянь у художньому дискурсі не викликає сумнівів.

О. Чайковська відзначає, що порівняння може мати різну семантичну та стилістичну спрямованість у художніх текстах. Вона підкреслює, що порівняння допомагає конкретизувати зображуване, роблячи його більш виразним. Не завжди аналогії, які встановлюються між різними об'єктами, явищами або особами, є передбачуваними та реальними [89]. У цьому контексті наявність реальних порівнянь, на нашу думку, має більшу мовознавчу цінність,

оскільки вони вимагають більш докладного аналізу та є важливими при розумінні структури та функцій порівнянь мови художніх творів.

У мовному дискурсі образні порівняння виступають як засіб вираження суб'єктивно-оцінної модальності та особистісно забарвленого тону, а також як засіб для підвищення естетичної цінності лексичного навантаження тексту. У зв'язку з цим, мовностилістичний аналіз порівнянь може допомогти в оцінці авторського бачення та зображенні подій у творі.

Як зазначає Г. Гайдученко, важливою особливістю в творах І. Роздобудько є різноманітність форм, у яких виявляється мовна матеріалізація порівнянь. Вона зауважує, що цей троп може мати різні граматичні форми вираження. Дослідниця акцентує увагу на використанні цього мовностилістичного засобу саме авторкою. З її точки зору, у порівняннях письменниця втілює характерні риси власного стилю, такі як вживання виразних слів, динамізм художньої системи, високий ступінь емоційного та інтелектуального наповнення творів [11, с. 120].

Виділимо в тексті традиційно непоширені конструкції з використанням сполучника мов. Напр.: *Трава, не встигнувши набратися соковитості та зеленої барви, вже стирчала з побілілої землі, **мов** солома* (1, с. 77); *Руху в цій гарячій воді не було ніякого, але я звернула увагу, що переді мною повільно, **мов** у сні, кульгає якась бабця* (1, с. 144); *Білі крихти сипалися з неї, **мов** сніг...* (5, с. 122). Зазначені мовні засоби мають типовий та частий характер вживання. Вони використовуються для характеристики об'єктів у тексті, описуючи їх фізичні властивості, кольори, психологічний стан тощо. Певною мірою ці засоби мови можуть виглядати як штампи, тобто вони вже відомі та загальноприйняті конструкції, які не надто виражено відзначають текст у порівнянні з більш оригінальними та оказіональними виразами, які виникають як результат авторського пошуку.

Визначаємо порівняння зі вживанням сполучника як. Напр.: *Всесвіту, що приготований для мене, **як** цей налисник* (7, с. 201); *Світлі, **як** вода, очі – такі*

прозорі, що вона бачить переплетіння червоних і синіх судин всередині його потилиці (8, с. 81); Будеш зіштовхувати їх, як більярдні кулі (8, с. 99).

Вживаним при зіставленні схожих понять на лексичному рівні виступає сполучник *наче*. Однак слід зауважити, що у прозових творах він фіксується нечасто. Напр.: *Завжди ховалася у свою халабуду, **наче** равлик...* (9, с. 110); *Я повільно йшла тою самою стежкою, крадучись, **наче** злодій, до чужої квартири* (9, с. 47).

Синонімічну функцію виконує сполучник *ніби*. Напр.: *...сонце падало на щоки і ніс, лоскочучи їх до «пчиху», **ніби** його промені були тілесними* (10, с. 140).

Поширені порівняння, які використовує авторка, представлені такими прикладами: ***Ніби** десь в гортані жив огидний колючий троль, якого я ненавиділа* (11, с. 88); *Вона мчала до лави, і все довкола неї рухалось, **ніби** своєю стрімкістю вона змушувала планету робити на два оберти більше* (11, с. 57). У першому випадку, використання негативного фантастичного порівняння служить для відображення головної героїні та її мовленнєвого дефекту, який є важливим аспектом її особистості та ключовою подією сюжету. У другому випадку, подібні порівняння використовуються для опису поведінкових особливостей Вероніки, яка пережила психологічні травми та має патологічні стани. Ці порівняння допомагають читачеві краще зрозуміти психологічний стан та характер цього персонажа.

Також за допомогою розгорнутих порівняльних зворотів письменниця зображає реалії сьогодення. Напр.: *Далі з мене посипались запитання, **немов з Тіни Канделаки в телевізійному шоу «Найрозумніший»*** (9, с. 213). Розумінню наведеного образного значення сприяє обізнаність сучасним телевізійним простором та знання його дійових осіб. Напр.: *Років через десять вдячні читачі почали впізнавати мене на вулицях, **наче** якого-небудь депутата, ставлячи ледь не месіанські запитання про подальшу долю країни* (7, с. 113). Наведений приклад містить одиницю лексики, що належить до суспільно-політичної сфери і відображає зв'язок із сучасністю. Вона надає негативну конотацію через

стереотипне сприйняття узагальненого образу представника влади. Ця лексична одиниця має негативний відтінок та може викликати негативні асоціації серед читачів щодо влади чи політичного контексту.

У своїх творах письменниця використовує назви предметів, характеристики та властивості яких при певних обставинах переносяться на життєві ситуації. Так, наприклад, швидкоплинність часу письменниця порівнює з рухом транспорту: *Це лише так здається перші тридцять років, доки ти лешиш згори вниз, мов на авто, і нічого не встигаєш...* (6, с. 99).

Фізичний ефект взаємодії кількох предметів може викликати асоціації з невдалими епізодами в житті людини. Такі аналогії можуть виникати через спільні риси взаємодії об'єктів та подій у природі, у людському житті, що робить текст більш виразним та інтригуючим для читача.: *Словом, я жбурнула в прірву якийсь період свого життя, мов м'яч об стіну* (12, с. 213). Наведений приклад має численні синонімічні варіанти, які використовуються у розмовному та художньому стилі, що робить його зрозумілим та багатоцільовим для різних читачів.

У реченні *І йде за ним, мов за чарівною сопілкою* (9, с. 76) використано стандартний літературний образ чарівної сопілки, слідування за якою може мати негативні наслідки. Герой, піддавшись дії обманливої музики, стає непрокидним до реальних обставин. Такий образ чарівної сопілки може символізувати ситуації, коли людина слідує чи піддається чомусь небезпечному чи обманливому, не розуміючи наслідків цієї дії.

Авторка використовує комбінації порівняння з гіперболою: *Вона повернулася до міста з зовсім іншим відчуттям і іншим віком, ніби одразу стала старшою за своїх однолітків років на сто!* (8, с. 60). Одночасне використання кількох лексико-стилістичних фігур у тексті дійсно може посилити образність та допомогти читачам краще візуалізувати та зрозуміти особливості змін у житті героїв. Це створює більш насичений та цікавий художній текст, який залучає увагу та стимулює уяву читачів за допомогою використання мовних одиниць.

Суб'єктивне ставлення до людей, виражене мовою І. Роздобудько через репліки своїх персонажів, впливає на сприйняття читачів і може налаштувати їх позитивно або негативно, в залежності від сюжетного розвитку та контексту. Авторська гра слів та діалоги персонажів допомагають читачам ліпше розуміти внутрішній світ героїв і співпереживати їхні долі. Наведемо приклад порівняння двох полярних епізодів. Напр.: *Я могла б чемно відповісти, що обожаю голубів, люблю їх, мов рідних, що сама готова стати одним із них, аби поклювати ті крихти* (10 с. 17); *Прохолодна вода привела мене до тьми, як п'яничку у витверезнику* (7, с. 101).

Портретна характеристика маленької дівчинки створена авторкою за допомогою типових, проте виразних порівнянь, які допомагають читачам легко уявити її зовнішність та створити живописний образ цього персонажу. Напр.: *Довгі розпатлані коси, мов дві 30 товсті зміючки, лежали у неї перекинутими наперед і сягали середини тулуба* (3, с. 32); *Ви до нас? – радісно запитала дівчинка, взявшись за коси обома руками, як за мотузки гойдалки* (3, с. 40). У наведених цитатах звертається увага на особливу зачіску персонажа, і, можливо, саме ця деталь виступає ключовим елементом у створенні образу цієї героїні.

У тексті також присутні інші візуальні особливості маленької героїні, описані письменницею: *З-під сорочки, мов два сірники, стирчали перемазані зеленкою ноги* (4, с. 21). Авторка традиційно змальовує худорлявість дівчинки, що є типовою ознакою більшості дітей і підлітків.

Порівняння також використовуються для того, щоб передати психологічний стан головної героїні, яка брала участь у діалозі. Її почуття розгубленості, втрати впевненості та постійного страху виражені через нелітературні порівняльні структури, що використовують сполучники *мов*. Напр.: *Я хапала повітря ротом, мов риба* (10, с. 33); *Я замахала руками, задкуючи, мов рак* (10, с. 33); *Мов уві сні, вибралася з авто, якось доповзла до дверей* (2, с. 108); *Одразу ж почувла, як заскреготів замок у квартирі напроти, і боязко увібрала голову в плечі, в черговий раз почувавши себе ніяково, мов*

упійманий на гарячому злодій (5, с. 98). Письменниця вдаватиметься до таких прийомів неодноразово, щоб передати психологічний стан головної героїні та підкреслити її емоційний стан у діалозі з дівчинкою. Напр.: *Червоний, як помідор, він, не роззуваючись, вбіг до квартири Ніки...* (5, с. 26).

Протилежне емоційне наповнення, таке як упевненість, відчайдушність та рішучість, у текстах прозових романів реалізується за допомогою інших компаративних елементів: *Томочка боролась, мов лев, точніше – поранена левця* (5, с. 38). І. Роздобудько вдається до уточнення вжитого порівняння, що допомагає читачеві глибше розуміти причини такої поведінки героїні. Із використанням цього порівняння можна вбачити внутрішню боротьбу, яка рухає одну з героїнь у напрямку безкомпромісної боротьби.

Мовні порівняння, які використовуються для опису агресії, нервового збудження, необдуманих рішень і наближення до стану афекту, часто містять образи тварин, що допомагають передати інтенсивність і спонтанність людських реакцій на різні стимули. Напр.: *В періоди загострень юнак втікав з дому або поводився, мов звір, – ламав меблі, розбивав свою голову об стіну* (9, с. 45). *Штамповане порівняння в реченні І я на позір викладала на свою нічну тумбочку який-небудь детективчик, котрий діяв на нього, мов червона ганчірка на бика* (11, с. 44) – вказує на можливість очікуваної агресії, яка є необхідною частиною міжособистісних відносин між героями у художньому творі.

Дуже часто в художньому тексті ми можемо знайти слова, які походять з природи і використовуються для створення порівнянь. Напр.: *Або вона з якогось дива щоразу виростає піді мною, мов гриб після дощу?* (11, с. 47); *Він лежав на гладкій чорній поверхні, мов на воді* (8, с. 58). Ці порівняння, як правило, призначені для докладного опису певних станів речей та надання загальної характеристики предметам, обставинам і ситуаціям. Хоча наведені приклади не є особливо оригінальними, вони додають динаміки розвитку сюжету і надихають читача на роздуми.

Специфічні риси авторського підходу до обрання та створення порівнянь можна відзначити в таких реченнях: *І ледь не з лупою роздивлялася кожную світлину, ніби це були картини Репіна чи Сальвадора Далі* (7, с. 47); *Вона набридла їй, вона сиділа в її грудях, мов кілок або велика “циганська” голка, не даючи вільно дихати і рухатись вперед* (7, с. 63); *Особливо тепер, коли вона дивилася на мене трохи примруженими очима і синя змійка виповзала з її вузьких вуст, мов у якоїсь міфічної горгони* (3, с. 101). В останньому реченні спостерігаємо, що автор опрацьовує міфологічні образи. Розгорнуті та розповсюджені конструкції наділені значно потужнішим семантико-стилістичним потенціалом завдяки використанню окремих одиничних денотатів, які вже мають виразність. Чи то це імена відомих митців, чи назви специфічних предметів побуту, такі лексеми створюють більш привабливі з точки зору стилю конструкції, які збагачують авторський стиль і цікаві для читачів.

Г. Гайдученко стверджує, що І. Роздобудько реалізує свої індивідуально-авторські пошуки через використання оригінальних порівнянь. Ці порівняння відіграють ключову роль у створенні системи художніх образів та дають змогу передати читачам унікальний спосіб бачення світу, який є характерним для автора та його персонажів [11].

Отже, порівняння відіграють важливу роль у творчості І. Роздобудько, виступаючи одним із лексичних інструментів. У представлених прикладах можна помітити перевагу менш поширених та більш нетрадиційних порівняльних конструкцій із уживаними сполучниками, такими як «наче» та інші. Більшість цих конструкцій є характерними для художнього мовлення, але також присутні нові порівняння, які здаються нестандартними. За допомогою цих елементів письменниця створює образи своїх персонажів, відтворює їхні зовнішні риси і внутрішні переживання в певних життєвих ситуаціях і надає читачам можливість краще розуміти зміст тексту, описуючи об'єкти, явища та обставини.

Висновки до другого розділу

У досліджених творах І. Роздобудько широко використані такі лексичні засоби, як епітети, метафори, маркована лексика, а також порівняння. Авторка використовує порівняння, що виражають якісну протилежність понять (оціночні іменники, якісні прикметники тощо). Зображуючи емоційний стан людини, Ірен Роздобудько у багатьох випадках користується епітетами для передачі динаміки стану героїв, зміни їх емоцій, контрастного світосприйняття героїв, глибини їхніх переживань.

У досліджених прозових творах І. Роздобудько метафори сприяють поглибленому змалюванню певного образу порівняння-зіставлення, посилюють метафоричність висловлювання.

Серед засобів емоційного насаження мови творів письменниці можна назвати використання емоційних афіксів, емоційно забарвлених лексичних одиниць, залучення емоційної лексики до формування різноманітних художніх тропів, до створення метафор та порівнянь з вагомим емоційним елементом.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

3.1. Аналіз чинних програм і підручників у контексті досліджуваної проблеми

Підґрунтя профільної освіти починає формуватися в середній ланці. Значна частина лексичних умінь та навичок формується в 5-6 класах, коли вивчається розділ «Лексикологія». Саме це є важливою складовою подальшої профільної освіти.

На уроках української мови діти повинні визначити, що українська літературна мова пройшла тривалу еволюцію, це результат діяльності кількох поколінь. Кожен новий предмет, дія, ознака, викликають появу нових слів у мові.

Під час вивчення лексики у 5 класі головним завданням є обґрунтування мети введення лексикології в програму, яке місце вона займає серед інших розділів курсу української мови. Учні мають усвідомити, що володіння словниковим запасом української мови уможливить вільне висловлювання своїх думок, поліпшить їхнє розуміння граматики, орфографії, орфоепії і стилістики, а також розширить їхні знання про навколишній світ. Коли ми вивчаємо значення слова, важливо пам'ятати, що кожне слово несе не лише фонетичну та граматичну структуру, але й чітко визначений смисл. Це дає змогу людям обмінюватися думками за допомогою слів, а різноманітність значень сприяє образності та виразності мови. Лексичне значення слова – це його сутність, взаємозв'язок з певним елементом реальності (предметом, явищем, якістю, процесом).

Лексичне значення слова формується концепцією, яку воно виражає, і залежить від граматичних особливостей слова, контексту, лексичних зв'язків з іншими словами, а також від емоційного та стилістичного відтінку. Розуміння та володіння лексичним значенням слова є важливим для учнів, оскільки це

допомагає їм осмислити інші лексичні поняття. Для ознайомлення учнів з лексичним значенням необхідно використовувати різноманітні методи тлумачення смислів слів, особливо акцентуючи увагу на логічному поясненні та використанні синонімів.

У навчальну програму з лексикології увійшли такі ключові теми: лексичне значення, однозначні та багатозначні слова, прямий і метафоричний смисл, омоніми, синоніми, антоніми. Крім цього, учні вивчають лексичну систему мови з точки зору походження слів, активного та пасивного словникового запасу, а також сфери їх вживання.

У 2022-2023 навчальному році вивчення української мови в 5-6 класах здійснюється за навчальною програмою для 5-6 класів, затвердженою Міністерством освіти і науки України (автори: О. Заболотний, В. Заболотний, В. Лавринчук, К. Плівачук, Т. Попова), рекомендованої Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795) [27].

Відповідно до навчальної програми, учні повинні мати знання щодо предмету вивчення лексикології та фразеології. Вони повинні вміти визначати приналежність слів до конкретних лексичних категорій, розрізняти однозначні та багатозначні слова, використовувати загальноприйняті (нейтральні) та стилістично відтінені слова; класифікувати слова за значенням, розуміти фразеологізми та їхню роль у тексті; пояснювати значення відомих слів, їхнє походження, а також розуміти значення фразеологізмів, прислів'їв, приказок і крилатих висловів. Учні також повинні володіти навичками користування тлумачними, перекладними, етимологічними та фразеологічними словниками, а також словниками синонімів та антонімів; вміти вибирати найбільш відповідні слова у контексті з набору синонімів, антонімів та фразеологізмів. Учні повинні мати навички редагування текстів для виправлення лексичних помилок, аргументувати різницю між лексичним і граматичним значенням слова; використовувати вивчені лексичні засоби як у типових, так і в нестандартних мовних ситуаціях, покращуючи мовне оформлення висловлювання.

У 6 класі важливо вміти визначати основні терміни розділу та розуміти їхнє значення. Також учні повинні мати навички визначення смислового значення слова, класифікації слів за значенням, походженням та вживанням у мові. Для учня важливо розуміти стилістичну роль діалектизмів, професійних термінів, архаїзмів і неологізмів у художніх та науково-публіцистичних текстах; можливість аргументувати приналежність слова до певної групи лексики та вміти виправляти тексти з лексичними помилками. Орім того, важливо володіти навичками користування словником іншомовних слів та вміти ефективно використовувати вивчену лексику у власному мовленні.

Вивчення української мови у 7-9 класах здійснюється за навчальною програмою з української мови для 7-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів підготовлена на основі чинної програми з урахуванням змін, внесених у 2016 році. Програма базується на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, ідеях «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа». «Українська мова» підручник 7-9 класів для закладів загальної середньої освіти (авт. В. Заболотний, О. Заболотний) [79].

У 7 класі учні мають уміти аналізувати лексичні особливості дієприкметників, дієприслівників та прислівників; вибирати синонімічні прийменники та сполучники; впевнено використовувати всі частини мови як у усному, так і у писемному мовленні. Також учням важливо вміти аналізувати вживання слів з огляду на їхню стилістичну функцію та виразні можливості. Учні повинні бути здатні відредагувати тексти, замінюючи повторювані слова синонімами. Крім того, вони повинні брати участь у відтворенні діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування.

У 8 та 9 класах учні мають навички тлумачити значення будь-якого слова в конкретному контексті, роз'яснювати його стилістичні функції, аналізувати лексичні особливості різних стилів мовлення. Ці вміння сприяють закріпленню та узагальненню знань, набутих під час вивчення теми «Лексикологія». Повний

(комплексний) аналіз тексту можна здійснювати в навчальному процесі не так часто, зважаючи на часові обмеження заняття чи уроку в школі. Але аналізувати частково навчальні тексти треба на кожному занятті (визначення теми, ключових слів, засобів зв'язності тощо). Постійна робота над аналізом тексту сприятиме ефективному усвідомленню будь-якого навчального матеріалу, розвитку власних творчих здібностей.

Програма у 10 та 11 класах розглядаються як етап поглибленого та спеціалізованого навчання, спрямований переважно на вдосконалення мовленнєвої культури та рівня грамотності учнів, а також на орієнтацію у напрямку профільної спеціалізації

Відповідно до Державного Стандарту базової та середньої освіти, а також враховуючи Загальноєвропейські рекомендації щодо мовної освіти, основні завдання освітньої галузі для старшої школи передбачають розширення та поглиблення базових лексичних навичок та вмінь на основі узагальнення й удосконалення знань учнів про мову як суспільне явище. Також важливо формувати комунікативні вміння та навички для ефективного спілкування у різноманітних життєвих ситуаціях.

У спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах передбачається опанування навчального матеріалу з різних предметів, зокрема з української мови, на трьох рівнях:

1. Рівень стандарту – це обов'язковий мінімум навчального матеріалу, який не вимагає подальшого вивчення предмета.

2. Академічний рівень – це обсяг знань, достатній для подальшого вивчення предмета в вищих навчальних закладах. Цей рівень визначається для тих предметів, які не є профільними, але є базовими або близькими до профільних.

3. Рівень профільної підготовки – це поглиблений зміст навчальних предметів, який передбачає орієнтацію на майбутню професійну діяльність.

Ураховуючи навчальну програму з української мови для різних напрямів профілізації, Міністерство освіти і науки України розробило кілька програм для загальноосвітніх навчальних закладів на різні рівні підготовки:

1. Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / уклад.: М. І. Пентиліук, О. М. Горошкіна, А. В. Нікітіна. Київ : Грамота, 2011 [81].

2. Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профілі – іноземна філологія, історико-філологічний); художньо-естетичний напрям). Академічний рівень / уклад.: Л. В. Скуратівський, Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша, А. І. Корольчук, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф. Київ : Грамота, 2011 [82].

3. Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / уклад. Л. І. Мацько, О. М. Семенов. Київ : Грамота, 2011 [83].

4. Для вивчення української мови на рівні стандарту Міністерством освіти і науки України рекомендовано підручник: Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова : (рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018 [28].

У підручнику розділ «Лексикологія» вивчається оглядово, має значно менший об'єм, ніж в інших підручниках для 10 класу, має назву «Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з лексики, фразеології, стилістики».

Представлені завдання різної складності, але часто вони можуть бути схожими або однотипними. Завдання орієнтовані як на усне, так і на письмове виконання. Аналітичні завдання цілком обґрунтовані, оскільки допомагають учням краще зрозуміти певні мовні явища.

Комунікативні ситуації створюються так, щоб учні могли висловлювати свої думки та формувати власні судження. Особлива увага приділяється завданням, що сприяють розвитку комунікативних навичок перед виконанням мовних завдань.

Підручник має доступні тексти для легкого сприйняття. Тексти відрізняються високою образністю та різноманітністю. Важливі моменти, які потребують особливої уваги учнів, виділені різними способами: за допомогою шрифту, кольору, курсиву та підкреслення.

Увесь матеріал систематизовано за мовними темами, які визначають характер зв'язних текстів. Кожен параграф має таку структуру:

- актуалізація вже вивченого матеріалу;
- пояснення нового матеріалу у вигляді схеми;
- текст для вивчення нового явища;
- вправи для закріплення нового матеріалу;
- узагальнення теоретичних знань;
- самоперевірка.

Підручник також містить схеми та таблиці, які наглядно допомагають усвідомити виучуваний матеріал.

Не зважаючи на те, що матеріал вивчається оглядово, підручник побудований досить змістовно, розділи побудовані чітко, вміщують достатню кількість матеріалу для засвоєння теми.

1. У 10 класі з академічним рівнем вивчення української мови, навчання відбувається за підручником: Глазова О. П., Кузнецов Ю. Б. Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010 [16].

У згаданому підручнику лексикологія розглядається у стилістичному аспекті й вивчається у розділі «Стилістичні засоби лексикології».

Вправи в підручнику призначені для активізації мовленнєвої активності учнів і містять концентрований мовний матеріал. Хоча існує достатня кількість завдань для засвоєння теми, іноді можна відчувати невелике перевантаження

завданнями. Мовний матеріал вивчається в контексті, що постійно поєднується з раніше вивченими знаннями.

Підручник має за мету одночасне опанування мовної та мовленнєвої систем. Більшість мовного матеріалу надається в контексті конкретних комунікативних ситуацій, що наближає їх до реальних. Якість мовного матеріалу є високою. Тексти доступні та цікаві для сприйняття, вони мають пізнавальну цінність. Крім того, тексти містять достатню кількість виучуваного мовного матеріалу, мають різножанровий та різноплановий характер, відзначаються високою образністю.

Для актуалізації уваги учнів автори використовують графічні засоби: зміну шрифту, його кольору, лінії для підкреслення важливого матеріалу тощо.

Увесь навчальний матеріал розділений за мовними темами, що визначають і характеризують зв'язні тексти.

Кожен абзац має таку структуру:

- вступ до розгляду нового явища;
- пояснення нового матеріалу (подано схему або правило);
- вправи для закріплення нових знань;
- узагальнення теоретичного матеріалу;
- підсумки та самоконтроль.

Навчальний посібник має яскравий та наочно-ілюстративний матеріал, який не відволікає від освоєння знань. Це доречно, оскільки спрямовано на розвиток зв'язного мовлення та покращення розуміння матеріалу. Крім того, він має виховний характер.

Вивчення української мови в 10-11 класах на профільному рівні здійснюється за підручником: Плющ М. Я., Тихоша В. І., Караман С. О. Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Освіта, 2010 [57].

У підручнику передбачений розділ, присвячений лексикології української мови як вченню про лексичний склад. У цьому розділі здійснюється більш глибоке вивчення лексикології.

Вправи та завдання в підручнику орієнтовані на створення відповідних комунікативних ситуацій, в яких вивчаються конкретні мовні явища. Завдання сформульовані чітко, зрозуміло та точно визначають необхідні дії. Мовний матеріал з певної мовної теми поданий в межах однієї соціокультурної сфери. Ієрархічна система вправ, що починається з рецептивних та переходить до продуктивних, дотримується. В усіх видах мовленнєвої діяльності – слухання, говоріння, читання, письмо – реалізовано мовленнєвий аспект.

Увесь матеріал розподілений за мовними темами, що визначають і характеризують зв'язні тексти. Параграфи побудовані здебільшого на практичному матеріалі.

Зображення відповідають загальній тематиці параграфу, мають виховне значення, є доступними і зрозумілими для сприйняття.

Отже, проаналізувавши зміст і структуру підручників, ми виокремили такі види вправ: підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні. Виклад навчального матеріалу у програмах і підручниках забезпечує систематичний і різнобічний мовленнєвий розвиток учнів протягом усього часу навчання у школі.

Робота над лексикою у школі має важливе загальноосвітнє та практичне значення. Учні розширюють свої мовні знання завдяки вивченню слів та розумінню їх зв'язку з іншими аспектами мови, такими як фонетика, словотвір, морфологія, синтаксис та стилістика. Вони ознайомлюються із сферами вживання слів та їх походженням. Усе це формує матеріалістичний погляд учнів на мову.

На перехідному етапі реформування мовної освіти в сучасній школі одним з основних завдань, визначених чинною програмою з рідної мови, є розвиток умінь і навичок ефективного використання мови учнями в різних життєвих ситуаціях, таких як сприймання, відтворення та створення висловлювань. Також важливо ознайомити учнів із мовною системою як основою для формування стилістичних умінь і навичок.

У Державному стандарті та концепціях мовної освіти реформування школи пов'язується з оновленням змісту й методик навчання мови в середніх освітніх закладах. Головна мета цього процесу – формування творчої мовної особистості учня. Це передбачає перегляд технології навчання мови та мовлення, застосування нових підходів до структури уроку та вибір ефективних навчальних засобів.

Актуальність проблеми формування комунікативно-мовленнєвих умінь старшокласників сьогодні особливо важлива, оскільки від рівня розвитку мовлення особистості залежить її інтеграція як громадянина в суспільстві майбутньої України. Програма з рідної мови ґрунтується на комунікативно-діяльнісному та функціонально-стилістичному підходах до навчання. Основною метою вивчення української мови в ліцеї є формування особистості, яка вміє вільно, комунікативно виправдано користуватися рідною мовою. Крім засвоєння лексики, фразеології, граматики та правопису, важлива роль у навчанні грає формування стилістичних умінь та навичок учнів.

Починаючи з другої половини ХХ століття, навчальні програми з української мови для загальноосвітніх шкіл зосереджувалися переважно на вивченні елементів стилістики. У сучасному етапі розвитку освітньої галузі, знання зі стилістики входять до складу чинної програми з рідної мови як частина комунікативної змістової лінії. Навчання української мови в сучасних навчальних закладах акцентується на стилістичному аспекті та проводиться систематично, з урахуванням характеру матеріалу та рівня мовленнєвої підготовки учнів від 1 до 12 класу. Особливу вагу приділяють роботі над розвитком стилістичних навичок та вмінь учнів 10-11 класів. Вивчаючи курс української мови, старшокласники мають поглибити та систематизувати свої знання і вміння зі стилістики, що безпосередньо підвищить їхній культурно-мовленнєвий рівень.

Питання мовленнєвої культури учнів загальноосвітніх шкіл розглядалися в лінгводидактиці (А. Біляєв, М. Вашуленко, В. Мельничайко, Л. Мацько, М. Пентилюк, І. Чередниченко та ін.). Щоб навчити правильно та вдало

висловлювати свої думки, вчителів необхідно володіти теоретичними знаннями та уявленнями про конкретні стилістичні поняття чи явище, а також мати практичні вміння і навички для передачі їх учням.

Робота зі стилістики передбачає не лише освоєння теоретичних аспектів про стилі української мови, їх характеристики та області застосування, а й оволодіння системою умінь і навичок, які важливо розвинути учням під час вивчення цього матеріалу [46, с. 115].

Питання визначення конкретних стилістичних навичок, якими учні повинні володіти під час уроків мови, є однією з пріоритетних у методиці стилістики. Більшість методистів підходять до виділення стилістичних навичок з позиції сучасної лінгвістики, яка розрізняє два аспекти мови: мову як засіб спілкування і мовлення як функціонування мови з метою спілкування.

Ураховуючи це, науковці та методисти (А. Біляєв, М. Вашуленко, В. Мельничайко, Л. Мацько, М. Пентилюк, І. Чередниченко та ін.) визначають систему навичок, де одні пов'язані з освоєнням стилістично відтінених засобів мови, а інші спрямовані на майстерне володіння стилістично відмінними формами мовлення.

Система навичок безпосередньо базується на характері діяльності, яка лежить в основі формування кожної навички: рецептивної (розпізнання стилістичних засобів у готовому тексті) та продуктивної (формування висловлювань). Ці навички розвиваються через інтуїцію або знання. Другий аспект, який має вагу – це підтримка знань у процесі формування конкретної навички, що забезпечує найбільш ефективну діяльність та можливість самоконтролю у навчанні і перенесення умінь у процесі опрацювання того чи того навчального матеріалу або текстового фрагменту.

Лексико-стилістичні вміння передбачають розпізнавання та адекватну оцінку стилістичних прийомів залежно від контексту та сфери застосування; добір синонімів як стилістичних засобів з урахуванням мети та завдань спілкування; аналіз тексту в конкретному стилі; створення тексту відповідного стилю мовлення; вдосконалення стилю написаного та інше [45, с. 170].

Уміння розпізнавати та адекватно оцінювати стилістичні прийоми розвивається під час вивчення мовних одиниць та встановлення стилістичного значення в конкретних ситуаціях. На початковому етапі учні навчаються розпізнавати стилістичні прийоми, а потім вже оцінювати їх в залежності від контексту та сфери застосування. Формування цього вміння пов'язане з активною частиною навчання, де важливо враховувати мовні вміння та знання зі стилістики.

Уміння добирати синоніми (як стилістичні прийоми) спрямоване на розуміння учнями стилістичних відмінностей між синонімічними одиницями в залежності від мети та завдань спілкування. Це вміння передбачає активну реалізацію учнів, у тому числі виправлення помилок та підсилення виразності висловлення. Оволодіння цим навиком значною мірою сприяє продуктивній мовній діяльності та використанню знань про особливості стилів.

У навчанні української мови велика увага приділяється освоєнню її словникового запасу.

Для досягнення цієї мети в старших класах необхідно ознайомлюватися та враховувати основні тенденції розвитку сучасної лексичної системи, враховуючи найновіші зміни. Зокрема, це стосується відкритості, динамізму, складності структури та нерівномірності розвитку різних її компонентів. Всі ці особливості створюють певні труднощі в оволодінні лексикою. Однією з таких складнощів є значний обсяг словникового запасу та його постійна динаміка.

Слід враховувати, що словниковий запас української мови значно збільшився. Відбулася актуалізація лексики, яка раніше вважалася застарілою або діалектною (біржа, гімназія, губернатор, гувернантка, обряд тощо). Ця лексика має важливе методичне значення, оскільки більшість слів, які раніше не використовувалися активно, тепер набули комунікативного значення. Таким чином, важливо допомогти старшокласникам правильно користуватися словниками та ефективно виконувати пошук інформації.

Особливу увагу в мовній освіті варто приділити розширенню словникового запасу учнів за допомогою власне української лексики, тобто тих

слів, які виникли в українській мові й використовувалися в історичних документах та творах мистецтва українського народу. Вони складають основу української лексики та формують національні особливості мови. На заняттях з української мови необхідно використовувати також текстовий (мовний) матеріал, що містить власне українську лексику, а також приклади мовлення, граматичні конструкції. Знайомство учнів із власне українською лексикою має базуватися передусім на позамовному підході, який відображає розвивально-виховний характер роботи з словником [32, с. 118].

Розуміння статусу запозичених слів в українській мові допомагає учням інтегрувати свої знання з української мови. Особливу увагу слід приділити новаторським елементам, які з'явилися в мові завдяки різноманітним семантичним трансформаціям, зокрема переосмисленню. Мовознавці розглядають переосмислення як одне з джерел збагачення словникового складу української мови.

3.2. Система роботи з формування лексико-стилістичних умінь і навичок учнів профільної школи

Система лексичних вправ містить послідовність кроків та операцій, заснованих на загальномовних явищах, їх стилістичній різниці, спрямовану на поліпшення комунікативних навичок та вмінь.

Лексичні вправи – це особливий вид завдань, які виконуються учнями під час вивчення української мови в школі. При розробці системи лексико-стилістичних вправ важливо враховувати органічний зв'язок з мовними одиницями, на базі яких вони будуються. Лексико-стилістичні вправи пов'язані з підвищенням загальної мовленнєвої культури, що можливо тільки за допомогою комплексу вправ.

Система лексико-стилістичних вправ повинна базуватися на взаємодії таких принципів:

- зміст тексту;

- установлення міжпредметних зв'язків та порівнянні текстів різних стилів;
- відповідність вмісту вправ матеріалу програмових розділів;
- перспективність, послідовність та систематичність вправ;
- індивідуальний підхід до рівня знань учнів у виборі вправ;
- підпорядкування вмісту вправ роботі над типовими помилками у мовленні учнів;
- вибір видів вправ відповідно до методів та прийомів їх виконання.

Запропонована система вправ містить різноманітні вправи: репродуктивні, пошукові, дослідницькі та творчі завдання, спрямовані на розвиток різних аспектів мовлення.

Розроблена система вправ репрезентує як репродуктивні, так і частково-пошукові, дослідницькі і творчі вправи спрямовані на розвиток різних аспектів мовленнєвої компетенції учнів. Вони сприяють закріпленню вивченого матеріалу, виявленню і вирішенню труднощів, а також розвитку креативного мислення та аналітичних здібностей.

Вправа 1. У першу колонку запишіть слова з конкретним значенням, а в другу – з абстрактним.

Опеньки, вогник, туга, материнство, стрілець, суспільство, лікар, компрес, латаття, березень, співати, мріяти, черепиця, латинь, дата, кіннота, село, успішність, любов, сестра, дружба, ліс. Ассирія, буря, Греція, земля, Італія, Іудея, колонія, Македонія, мумія, суддя, демократія, каліграфія, міфологія, надія, релігія, трагедія, традиція, філософія, хронологія, цивілізація, мир, свято, пензлик, квітка (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 2. Прочитайте уривки. Знайдіть слова, ужиті у переносному значенні та підкресліть їх.

1. Сум вливався в неї крізь тонку голку, що завжди стирчала в її судині на руці трохи нижче згину ліктя.

2. Скільки себе пам'ятаю – років з восьми, – я завжди перебував у граничному стані між захватом і сумом.

3. Сонце лоскотало обличчя, як у дитинстві, коли її ліжко стояло близько до вікна...

4. Потім «прокидався» нюх – вона розуміла, що мама смажить 23 налисники.

5. Дощ креслив на вікнах водяні візерунки, за склом пливли охайні, ніби намальовані, лани

6. По вікнах стікали тонкі ниточки весняного дощу, У хмарах потопав тонкий серпик молодого місяця.

7. Він часом зблискував, як ніж, розпорював довге полотно якоїсь хмарини і знову пірнав у темряву, як підступний маленький злодій.

8. Я поглянула на місяць. Він лежав на гладкій чорній поверхні, мов на воді, й дивився на мене.

9. Повітря просякнуте дивним запахом кави і чимось свіжо-солодким.
(Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 3. Визначити належність наведених слів до загальноповживаної лексики чи до лексики обмеженого вживання (за допомогою тлумачного й інших словників).

Аваль, аварія, адреналін, бабки, багрина, бажати, бараболя, баркан, бітли, вакуум, візуальний, ганьба, гордота, дев'ять, дружба, жмот, зачісон, індикатор, камінь, кілобайт, кондиціонер, ласач, латентний, лафет, ляний, мирнота, набгом, надолі, освіта, осмолювач, пам'ятати, пательня, пахан, поскубаний, ралі, ретельний, сейшен, совок, тимпан, тубус, фейс, художник, шумиха, шлапак (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 4. Складіть з поданими словами речення й поясніть, як змінюється значення слів залежно від контексту.

Зачісон, халабуда, пахати, фейс, ділки, материнство, суспільство; лікар, шахтар; борець, стрілець; викладач, вусач; бандурист, волейболіст, спекотний, поскубаний, тинятися, збіговисько, хлопчисько, днище, старички (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 5. Визначити слова, які залежно від контексту можуть мати конкретне або абстрактне значення, підтвердити це прикладами.

Хода, усмішка, вогнище, парта, садочок, поле, нива, квіти, думка, красивий, солодкий, смачний, правдивий, великий, шовковий, молодий, думати, ходити, сміятися, бігати, стати, стерегти, споруджувати, солити, знаходити, брати. (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 6. Виділити з-поміж поданих однозначні слова. Користуючись тлумачним словником, встановити їх значення та значення багатозначних слів. Скласти речення з кількома однозначними та багатозначними словами (останні – з усіма їх значеннями).

Вистава, вегетаріанець, баян, ретуш, віртуоз, тема, мікроб, ремісник, зубр, вигук, сарказм, метафора, ямб, реклама, товариство, тариф, тембр, рекорд, тангенс, ім'я, іграшка, теорія, аксіома, дієслово, красень, малий, сивий, мужній, добрий, належний, зручний, проворний, зрадливий, братися, з'являтися, зупиняти, виставляти, знищувати, будувати, знати (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 7. Скласти з кількома поданими словами речення, в яких кожне вживалося б у прямому і переносному значеннях. На підставі чого виникає переносне значення в них?

Весна, золото, хліб, серце, хата, сад, солодкий, живий, легкий, сердечний, вільний, пиляти, гомоніти, веселитись, віяти (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 8. Визначте, за яким критерієм згруповано наведені слова. Доведіть правомірність віднесення цих слів до одної групи. Що для них спільне?

Година, годинник, згодом, заздальгідь, перегодя, погода, негода, погожий, гожий, погідний, згідливий, згода, згідно, догода, догоджати, гідний, негідник, вигода, недогода, пригода, угода, угіддя (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 9. Запишіть у три колонки слова: 1) номінативні; 2) вказівні; 3) службові.

Тут, понад, хмарний, щоб, усякий, вісім, якщо, намалювати, п'єдестал, хм!, двадцять, мовбито, авжеж, сміливий, той, також, допомогти, о леле!, тоді, адже, із-за, через, учора, одинадцять, якби, хата, він, проте, хтось, встигнути, чий (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 10. Поясніть значення слова *гострий* у поданих словосполученнях. Відповідь перевірте за словником.

Гострий кут, гостра сокира, гостра страва, гострий язик, гостра розмова, гострий предмет, гострий погляд (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 11. Подані слова згрупуйте за спільним значенням і дайте кожній групі родову назву.

Рік, чебрець, жайворонок, секунда, щавель, ластівка, місяць, калина, голуб, тиждень, люцерна, орел, доба, бузок, сова, хвилина, день, виноград, журавель, година, малина, ера, зозуля, жито, дятел, ріпа, епоха, просо, горобець (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 12. Виділіть загальне значення, характерне для наведених парадигматичних груп.

Голубці, вареники, деруни, налисники, млинці, пельмені, борщ, каша, холодець, галушки, запіканка.

Батько, зять, мати, син, дочка, свекор, дід, невістка, дружина, хрещеник, кум, сваха, чоловік.

Напій, роса, молоко, розсіл, пиво, олія, відвар, вода, горілка, бензин, тернівка, нафта, сироп, маринад (Із тв. І. Роздобудько).

Вправа 13. Прочитайте текст. Підрахуйте в ньому кількість номінативних, вказівних і службових слів і визначте співвідношення між ними.

За цим калейдоскопічним парканом виднівся будинок. Був він дивної конструкції – до одноповерхової звичайної хати приліпився досить охайний двоповерховий котедж із дерев'яними сходами, що вели нагору. Рами на вікнах теж було розфарбовано, а стіни – вкриті малюнками. Судячи з них, я зрозумів, що до тих малюнків теж приклали руки всі дітлахи по черзі. Були тут і літаки, і пароплави, і зайці, і ляльки, і квіти. А на розі хати – з обох боків – вабила око старанно вимальована єгипетська піраміда. На її верхівці чомусь «росла» зелена ялинка.

А на досить великому і гарно впорядкованому обійсті була купа цікавих речей. Посеред городу стояв дерев'яний лелека на довгій ніжці. З пеньків, що стирчали на місці спиляних дерев, вирізьблено жабок. Серед віття вишневих і абрикосових дерев «літали» зроблені з розфарбованих пластикових пляшок бджоли. А з густої трави стирчали яскраві капелюхи гігантських мухоморів. Я навіть не одразу здогадався, що це були звичайні перевернуті старі тазики!

На подвір'ї кипіла робота. Повновида жінка в пістрявому сарафані розвішувала в садку білизну, дістаючи її з неймовірного за розміром плетеного кошика. їй допомагали хлопчик років восьми і дівчинка, ровесниця Нійолє. Причому хлопчик був чорношкірий! (Із тв. І. Роздобудько).

Отже, вправи з лексики української мови є дуже корисним і важливим компонентом навчального процесу для учнів профільної школи. Вони сприяють збагаченню словникового запасу, покращенню навичок розуміння та використання слів в мовленні, а також розвитку комунікативних навичок. Це особливо важливо для учнів профільних класів, які глибше вивчають конкретну галузь знань і потребують специфічного мовного матеріалу.

Висновки до третього розділу

Важливою складовою навчання української мови в профільній школі є формування лексико-стилістичних умінь і навичок учнів. Це сприятиме усвідомленню мови як системи, що постійно розвивається, та використанню різноманітних лексичних засобів у реальних життєвих ситуаціях.

При розробці системи лексико-стилістичних вправ дотримувалися кількох принципів:

- змістовність тексту;
- встановлення зв'язків та порівнянь між текстами різних стилів;
- перспективність, наступність і систематичність вправ;
- застосування індивідуального підходу до учнів у виборі завдань;
- підпорядкування змісту вправ роботі над типовими помилками в мовленні учнів;
- спрямованість змісту вправ на виправлення типових помилок в мовленні учнів.

Запропоновані завдання та вправи допомогли учням засвоїти теоретичні відомості про лексику української мови, розвинути уміння вибирати потрібні слова для висловлювання та розуміти емоційне та стилістичне забарвлення слів. Зміст лексичних завдань відтворює ключові стилістичні риси української мови і сприяє розвитку духовних та моральних якостей учнів. Тексти вправ ілюструють багатство лексики української мови відповідно до визначених принципів, а якість стилістично вірного мовлення формується, перш за все, на основі стилістично бездоганних прикладів. Міжпредметні зв'язки в доборі лексичних вправ виражаються в порівнянні та аналізі мовних явищ української мови у контексті інших предметів, використанні текстів художньої літератури, підручників з історії, географії тощо.

Оскільки засвоєння мовних явищ є складним процесом, який вимагає від учнів низку розумових комбінацій та практичне вживання знань, лексичні вправи побудовані так, щоб мати тісний взаємозв'язок з вправами з орфографії, пунктуації, фонетики та граматики.

ВИСНОВКИ

Українська мова постійно збагачується завдяки творчим пошукам письменників і поетів, які, створюючи нову літературу, експериментують, прагнуть до новаторства, виражають свою стильову індивідуальність, розширюючи лексико-стилістичний потенціал нашої мови.

У першому розділі ми детально розглянули особливості проведення лінгвостилістичного аналізу, визначили його мету, поставили перед собою завдання та визначили бажані результати та різні процедури, які гарантують успішну реалізацію аналізу. Крім того, ми також розглянули поняття ідіостилю та проаналізували різні точки зору на схожі явища. Оскільки ідіостиль є сукупністю конкретних мовно-стилістичних одиниць, що в письмовій формі відображають світогляд та ідейний задум автора, наше визначення цього поняття допомогло розглянути типові лексико-стилістичні прийоми, які використовує І. Роздобудько в своїй прозі, і визначити їхню важливість як складову частину її авторського стилю.

Індивідуальний стиль Ірен Роздобудько та особливості її творчості вже були предметом філологічних досліджень. У теоретичній частині роботи ми розглянули аналіз тематичних досліджень і висновків науковців щодо творчої манери однієї з найпопулярніших і відомих сучасних українських письменниць.

У практичній частині нашого дослідження ми зосередилися на основних лексико-стилістичних прийомах, які були виявлені в художньому тексті. На нашу думку, письменниця найчастіше користувалася епітетами, метафорами, порівняннями та маркованою лексикою. Ці засоби, які реалізуються на рівні лексичних і синтаксичних конструкцій, складають основу індивідуального стилю автора.

На основі проведеного аналізу можна відзначити, що авторка в основному користується стандартними фразами, які, тим не менше, виступають засобами увиразнення. І. Роздобудько дуже рідко вдається до експериментів та створення оригінальних лексико-стилістичних прийомів.

Епітети, зазвичай, представлені прикметниками, використовуються для опису внутрішнього світу героїв, міського пейзажу, предметів та об'єктів побуту, психологічних станів і зовнішнього вигляду персонажів. Вдало підібраний атрибут, в несподіваному поєднанні з означуваним іменником, виконує звичайну функцію оформлення та естетизації образу.

Метафори, використовувані в творчості І. Роздобудько для позначення абстрактних явищ, природних об'єктів, предметів і речей, часто представлені дієсловами та іменниками, але можуть використовуватися й інші частини мови. У випадку, коли аналізу піддаються предикативні центри, домінує використання персоніфікації. Для створення насичених образів Ірен Роздобудько комбінує декілька метафор в одній реченнєвій структурі.

Порівняльні конструкції в прозі використовуються з типовими сполучниками як, мов, наче. За структурою, елементи, що виконують функцію порівняння, переважно є непоширеними, але часто вони є стандартизованими та широко вживаними в усній та письмовій комунікації. Хоча деякі з фіксованих конструкцій можуть вважатися okazіональними, письменниця оригінально розвиває свою думку та знаходить спільні ознаки в несподіваних поняттєвих сферах. Усі порівняльні звороти призначені для опису психологічних особливостей персонажів, їх поведінки, що виправдано проблематикою творів, а також для змалювання зовнішності ключових героїв.

Маркована лексика в прозі Ірен Роздобудько відіграє важливу роль у створенні особливого атмосферного фону та характеристикації персонажів. Авторка вміло використовує різноманітні марковані слова, щоб надати тексту особливого настрою, відтворити атмосферу епохи, описати пейзажі та передати емоційний стан героїв. Така лексика може містити архаїзми, регіоналізми, фразеологізми та інші специфічні слова, що властиві певному контексту чи часу. Використання маркованої лексики у творчості Ірен Роздобудько додає текстам глибину та колорит, роблячи їх особливими та запам'ятовуваними для читачів.

Важливим складником навчання української мови в загальноосвітньому навчальному закладі є формування лексичних умінь і навичок учнів, що забезпечує усвідомлення мови як системи, що постійно вдосконалюється, розвивається, а також значною мірою володіння мовою в будь-якій життєвій ситуації.

Принципи створення системи лексико-стилістичних вправ містять такі аспекти: забезпечення змістовності тексту; установлення зв'язків між різними предметними галузями та порівняння текстів різних стилів; відповідність змісту вправ вмісту програмових розділів; здійснення перспективного, послідовного та систематичного підходу до вправ; використання індивідуального підходу до обрання вправ в залежності від знань учнів; підпорядкування змісту вправ процесу виправлення типових помилок у мовленні учнів; добір видів вправ залежно від методів і прийомів їх реалізації.

Отже, проаналізовані мовні засоби, використані в прозі Ірен Роздобудько, відображають як специфіку текстів, так і, до певної міри, особливості стилю письменниці. Перспективою подальших наукових розвідок є лінгвістичний та стильовий аналізи інших творів Ірен Роздобудько, їх порівняння та більш докладне узагальнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арешенков Ю. О. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : навч. посіб. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. 177 с.
2. Архіпова О. Д. Репрезентація гендерного концепту «чоловік» у художньому дискурсі Ірен Роздобудько. *Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття : стан і перспективи*. 2013. С. 23–31.
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.
4. Беценко Т. П. Види аналізу художнього тексту. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2017. Вип. 64. Ч. II. С. 239–244.
5. Бодик О. П., Рудаков Т. М. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 416 с.
6. Брославська Л., Шевченко І. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі. *Вісник Херсонського національного університету*. 2002. № 1003. С. 22–27.
7. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі : Курс методики. Київ : Рад. школа, 1962. 392 с.
8. Бузько С. А. Лексика української постмодерної прози : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
10. Волковинський О. С. Епітет як носій та елемент стилю. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*, 2013. Вип. 21. С. 272–277.
11. Гайдученко Г. М. Порівняння як мовно-образний засіб творів Ірен Роздобудько. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»*: зб. наук. праць. Вип. 17. Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. С. 118–120.
12. Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. Теорія літератури : підручник. Київ : Либідь, 2001. 488 с.

13. Гальперін І. Р. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. Київ : Наука, 1981. 139 с.
14. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
15. Глазова О. П., Кузнецов Ю. Б. Рідна мова : підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.
16. Глазова О. П. Рідна мова. 10 клас: Плани-конспекти уроків. Харків : Ранок, 2007. 256 с.
17. Гуцуляк Т. Є. Художня метафора як джерело формування синонімічних засобів української мови. *Філологічні науки*. 2013. Кн. 1. С. 45–50.
18. Доленко М. Т. Вступ до мовознавства : зб. вправ і завдань. Київ : Вища школа, 1975. 151 с.
19. Дороз В. Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 386 с.
20. Должикова Т. І. Лінгвістичний аналіз художнього тексту як наукова й навчальна дисципліна. URL : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN22/13dtiind.pdf>
21. Дуденко О. В., Молодичук О. А. Кольоративи у художньому дискурсі Ірен Роздобудько. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. праць. Київ, 2015. С. 62–71.
22. Євтушина Т. О. Прагматичний аспект фразеологізмів релігійного змісту в романах Ірен Роздобудько. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 303–306.
23. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 8. *Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 3–8.
24. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Р. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 223 с.

25. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
26. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
27. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи / О. В. Заболотний та ін. URL : [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20programa/ukrainska_mova_5_6_klasi.pdf)
28. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова : (рівень стандарту) : підручник для 10 кл. закл. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 192 с.
29. Заскалета В. П. Типологія семантичних полів порівняння за значенням об'єкта (на матеріалі роману-колажу Д. Кешелі «Родаки»). *Вісник Київського Національного Лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2018. Т. 21. № 1. С. 131–136.
30. Іванова Ю. Ю. Лексичний аналіз байок Герхарда Бранстнера. *Новітня філологія*. 2007. № 8. С. 165–173.
31. Ковалик І. І., Мацько І. І, Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.
32. Корнієнко А., Бугайова А. Ідіостиль автора : мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. № 25. Т. 1. С. 36–38.
33. Коткова Л. Є. Ідіостиль, індивідуальний стиль, ідіолект : проблеми розмежування. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. Ніжин: НДУ, 2012. С. 26–29.
34. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Знання, 2008. 156 с.
35. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 1999. 288 с.
36. Крайнікова Т. Мова художнього твору. *Українська мова та література*. 2002. № 17–19. С. 13–16.

37. Крупа М. Критерії відбору художньої словесності для лінгвоаналізу. *Теорія і практика аналізу художнього тексту: зб. наук. праць*. Тернопіль : Лілея, 1997. С. 6–25.
38. Лесин В. М. Літературознавчі терміни : довідник для учнів. Київ : Рад. школа, 1985. 251 с.
39. Линвар О. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту як предмет наукового дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць*. 2015. № 32. С. 60–70.
40. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української літературної мови. Харків : Вища школа, 1976. 112 с.
41. Лінгвістичний сучасний словник / за ред. А. А. Загнітко. Вінниця : ТВОРИ, 2020. С. 920
42. Літературознавчий словник-довідник упор: / Р. Т. Гром'як та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
43. Мацько Л. Індивідуальний функціональний стиль. URL : <http://litmisto.org.ua/?p=7196>
44. Мацько О. Порівняння як художній засіб у поезиці Романа Скиби. *Науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): зб. наук. праць*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 2. С. 99–103.
45. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
46. Методика вивчення української мови в школі : посіб. для вчителів / О. М. Біляєв та ін. Київ : Рад. школа, 1987. 246 с.
47. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. Методика викладання української мови в середній школі. Київ : Вища школа, 1989. 311 с.
48. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах : підручник / М. І. Пентилюк та ін. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.
49. Миронюк Н. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: зб. вправ і завдань: навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 159 с.

50. Миронюк Н. «Лінгвістичний аналіз тексту» як навчальна дисципліна у ВНЗ України. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75596/127-Mironyuk.pdf?sequence=1>

51. Моштаг Є. Метафора як засіб репрезентації знань про світ у мандрівній прозі Ірен Роздобудько. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 74. С. 89–92.

52. Пахаренко В. Художнє слово : Короткий нарис практичної стилістики : poradnik для вчителя української літератури. *Українська мова та література*. 2001. № 40. С. 9–16.

53. Пентилюк М. І. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.

54. Пентилюк М. І. Практикум з методики навчання української мови в середніх навчальних закладах : модульний курс: посібн. для студ. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

55. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

56. Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови. *Взаємодія усних і писемних стилів мови*: зб. наук. праць. Київ : Наукова думка, 1982. С. 28–67.

57. Плющ М. Я. Тихоша В. І., Караман С. О. Українська мова: підручник для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Освіта, 2010. 417 с.

58. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1993. 248 с.

59. Програма «Українська мова» для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10–11 класи / Н. Голуб та ін., 2017.

URL : <https://undip.org.ua/library/ukrainska-mova-10-11-klassy-navchalna-prohrama/>

60. Пустовіт Л. О. Засоби вираження метафори. URL : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-3.pdf>

61. Рожило Л. П. Загальні основи лінгвістичного аналізу художнього твору. *Українська мова та література в школі*. 1978. № 2. С. 20–28.

62. Садовнікова О. Асоціативно-семантичне поле концепту «любов» у новелістиці Ірен Роздобудько. *Журналістська освіта на Сумщині: набутки й проблеми: матеріали 10 міжнар. наук.-практ. конф.* Суми : Сумський державний університет, 2014. С. 56–60.

63. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

64. Семчинський С. В. Загальне мовознавство. Київ : Вища школа, 1988. 327 с.

65. Сидоренко І. Підходи до вивчення ідіостилю у лінгвістичних дослідженнях художнього тексту. URL : https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/sydorenko_idiostyl.pdf

66. Сівак Т. В. Інвективна лексика в мовотворчості Ірен Роздобудько : класифікаційний аспект. *Актуальні проблеми сучасної філології. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*: зб. наук. праць. Ізмаїл : ИГГУ, 2017. С. 73. URL : <http://idgu.edu.ua/wpcontent/uploads/2016/03/aktualni-problemi-suchasnoyi-filologiyi-21-ljutogo-2017-r..pdf>

67. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.

68. Словник епітетів української мови / С. П. Бибик та ін. Київ : Довіра, 1998. 431 с.

69. Соколовська Ю. Пейзаж як засіб увиразнення філософсько-психологічної проблематики у прозі Ірен Роздобудько. *Мандрівець*. 2014. № 2. С. 56–59.

70. Соколовська Ю. С. Функціонування метафоричних конструкцій у прозі Ірен Роздобудько. *Філологічні трактати*. Київ, 2014. Т. 6. № 3. С. 95–99.

71. Спідчак О. Е. Роль метафори в екзистенції символу. *Філософські дослідження* : зб. наук. праць. Луганськ : СНУ імені Володимира Даля, 2009. Вип. 10. С. 260

72. Стилїстика української мови / за ред. П. Дудика. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 368 с.

73. Сучасна українська літературна мова / М. Я. Плющ та ін. ; за ред. М. Я. Плющ. 4-е вид. Київ : Вища школа, 2003. 430 с.

74. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 440 с.

75. Сучасна українська літературна мова : Стилістика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 588 с.

76. Тараненко С. Лінгвостилістичні особливості використання парцельованих конструкцій у сучасному малоформатному прозовому творі : комунікативно-прагматичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія»*. 2019. Вип. 7 (75). С. 40.

77. Теребус Р. До проблеми ідіостилю : термінологічний аспект. *Науковий журнал*. 2016. № 1. С. 174–182.

78. Ткаченко О. А. Мистецтво слова : Вступ до літературознавства : підручник. 2-ге вид. Київ : ВПЦ Київський університет, 2003. 448 с.

79. Українська мова. 7–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання / В. В. Заболотний та ін. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2013.

80. Українська мова. 5–12 класи / Г. Т. Шелехова та ін.; за ред. Л. В. Скуратівського. Київ : Перун, 2005. 176 с.

81. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / уклад. М. Пентилюк, О. Горошкіна, А. Нікітіна. Київ : Грамота, 2011.

82. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профілі – іноземна філологія, історико-філологічний); художньо-естетичний напрям). Академічний рівень / уклад. Л. Скуратівський, Г. Шелехова, В. Тихоша, А. Корольчук, В. Новосьолова, Я. Остаф. Київ : Грамота, 2011.

83. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / уклад. Л. Мацько, О. Семенов. Київ : Грамота, 2011.

84. Українська мова : Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

85. Ужченко В. Д. Сучасна українська мова: зб. вправ і завдань: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Вища школа, 2006. 286 с.

86. Фадєєва О. Ідіостиль як відображення авторської картини світу у творах гібридного жанру. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2019. С. 138–145.

87. Форманова С. Одоративна лексика: класифікація, структура, семантика (на матеріалі творчості Ірен Роздобудько). *Записки з українського мовознавства*. 2016. Вип. 23. С. 181–188.

88. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2002. 351 с.

89. Чайківська О. Семантична модель порівняння у художньому дискурсі. URL : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Philologia/67164.doc.htm

90. Чернушенко Н. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису української художньої літератури другої половини ХХ століття. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, 2013. Вип. 35. С. 128–135.

91. Чистякова О. Лінгвостилїстичний аналіз художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія: Філологічна*. 2016. Вип. 60. С. 297–299.

92. Шабельник Т. М. Рідна мова. 10 клас. Рівень стандарту : Плани-конспекти уроків. Харків : Ранок, 2010. 256 с.

93. Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 544 с.

94. Brandes M. P. Stylistics of the German language.. *Higher School*, 1990. 320 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роздобудько І. Арсен: роман. Харків : Вид-во «Фоліо», 2017. 211 с.
2. Роздобудько І. Гудзик: роман. Київ : Вид-во «Нора-Друк», 2015. 224 с.
3. Роздобудько І. Гудзик – 2: роман. Десять років по тому. Київ : Вид-во «Нора-Друк», 2015. 320 с.
4. Роздобудько І. Зів'ялі квітки викидають: роман. Київ : Вид-во «Нора-Друк», 2017. 288 с.
5. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин: фікшин. Харків : Вид-во «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 253 с.
6. Роздобудько І. Мандрівки без сенсу і моралі: роман. Харків : Вид-во «Нора-Друк», 2011. 192 с.
7. Роздобудько І. Одного разу...: роман. Харків : Вид-во «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 224 с.
8. Роздобудько І. Останній діамант міледі : детектив. Харків : Вид-во «Нора-Друк», 2018. 222 с.
9. Роздобудько І. Прилетіла ластівочка: роман. Київ : Вид-во «Фоліо», 2017. 304 с.
10. Роздобудько І. Що може пензлик? (дитинство Катрусі Білокур). Київ : Вид-во «Грані-Т», 2010. 144 с.
11. Роздобудько І. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю : роман. Харків : Вид-во «Фоліо», 2017. 211 с.
12. Роздобудько І. Якби: роман. Харків : Вид-во «Клуб сімейного дозвілля», 2012. 253 с.